

UTJECAJ MJERA DRŽAVNOG INTERVENCIJIZMA NA FINANCIJE

Svilić, Mihaela

Master's thesis / Specijalistički diplomski stručni

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Karlovac University of Applied Sciences / Veleučilište u Karlovcu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:128:425423>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
Karlovac University of Applied Sciences

Repository / Repozitorij:

[Repository of Karlovac University of Applied Sciences - Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
POSLOVNI ODJEL
SPECIJALISTIČKI DIPLOMSKI STRUČNI STUDIJ
POSLOVNO UPRAVLJANJE

Mihaela Svilić

**UTJECAJ MJERA DRŽAVNOG INTERVENCIONIZMA
NA FINACIJE**

ZAVRŠNI RAD

Kolegij: Poslovne financije

Mentor: mr.sc. Željko Martišković

Matični broj studenta: 0619407046

Karlovac, studeni 2020.

ZAHVALA

Ovim se putem zahvaljujem svim profesorima Poslovnog odjela Veleučilišta u Karlovcu, a osobito mentoru mr.sc. Željku Martiškoviću koji mi je omogućio da kod njega prijavim ovaj završni rad te na vremenu, pomoći i savjetima prilikom pisanja istog.

Također se zahvaljujem prijateljima i kolegama s posla na pruženoj podršci i što su vjerovali u mene.

Na kraju se zahvaljujem obitelji, a posebno roditeljima što su me poticali na rad i učenje i bili mi podrška na svakom koraku školovanja.

SAŽETAK

Ovaj rad bavi se proučavanjem utjecaja mjera državnog intervencionizma na ekonomiju, odnosno financije. Država mjerama kao što su fiskalna i monetarna politika te vanjskotrgovinska politika utječe na kretanje u ekonomiji i financijama. Poseban naglasak stavljen je na analizu inflacije, javnog duga i proračunski deficit i suficit.

Hrvatska narodna banka kao središnja banka Republike Hrvatske provodi monetarnu politiku određivanjem i primjenom instrumenata koji su potrebni za ostvarivanje njezinih ciljeva i zadaća.

Porezna uprava, Ured za sprečavanje pranja novca i Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga su organizacije koje obavljaju nadzor, kontrolu i sprečavanje nepravilnosti unutar države.

Ključne riječi: *državni intervencionizam, monetarna politika, fiskalna politika, javni dug, inflacija, središnja banka.*

SUMMARY

This paper deals with the study of the impact of state interventionism measures on the economy, ie finance. The state influences economic and financial developments through measures such as fiscal and monetary policy and foreign trade policy. Special emphasis was placed on the analysis of inflation, public debt and the budget deficit and surplus.

The Croatian National Bank, as the central bank of the Republic of Croatia, implements monetary policy by determining and applying the instruments necessary to achieve its goals and tasks.

The Tax Administration, the Office for the Prevention of Money Laundering and the Croatian Financial Services Supervisory Agency are organizations that perform supervision, control and prevention of irregularities within the state.

Keywords: *government interventionism, monetary policy, fiscal policy, public debt, inflation, central bank.*

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1.1.Predmet i cilj rada.....	1
1.2.Izvori podataka i metode istraživanja.....	1
1.3.Sadržaj i struktura rada.....	1
2. DRŽAVA I EKONOMIJA.....	2
2.1.Povezanost države i ekonomije.....	2
2.2.Ekonomske funkcije države.....	3
2.3.Organizacija ekonomije i proizvodnje.....	7
3. FINACIJE.....	11
3.1.Pojam i podjela.....	11
3.2.Javne financije i nadzori.....	12
3.3.Financijske institucije u Republici Hrvatskoj.....	14
4. MJERE PROVOĐENJA DRŽAVNOG INTERVENCIONIZMA.....	17
4.1.Fiskalna politika.....	18
4.1.1. Porezi.....	18
4.1.2. Učinak istiskivanja i poticanja.....	20
4.1.3. Javni prihodi.....	21
4.1.4. Javni rashodi.....	22
4.1.5. Javni dug.....	26
4.1.6. Državni proračun.....	27
4.2.Monetarna politika.....	28
4.2.1. Središnja banka.....	29
4.2.2. Politika otvorenog tržišta.....	31
4.2.3. Politika javnog duga.....	33
4.2.4. Inflacija.....	33
4.2.5. Nezaposlenost.....	37
4.2.6. Phillipsova krivulja.....	37
5. MEĐUNARODNA RAZMJENA.....	40
5.1.Vanjskotrgovinska politika.....	40
5.1.1. Politika razmjene.....	41

5.1.2. Politika deviznog tečaja.....	44
6. DRŽAVNE KONTROLNE ORGANIZACIJE.....	46
6.1.Porezna uprava.....	46
6.2.Ured za sprečavanje pranja novca.....	48
6.3.Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga.....	50
7. ANALIZA KRETANJA FISKALNE I MONETARNE POLITIKE U REPUBLICI HRVATSKOJ.....	51
8. ZAKLJUČAK.....	57
LITERATURA.....	59
POPIS TABLICA I GRAFOVA.....	62

1. UVOD

1.1. Predmet i cilj rada

Predmet ovog rada je država i njezin odnos s ekonomijom i financijama. Cilj rada je prikazati na koji način država kroz fiskalnu, monetarnu i vanjskotrgovinsku politiku utječe na financije te na koji način određenim organizacijama provodi kontrolu. Cilj rada je pomoću mjera i instrumenata napraviti analizu kako bi se prikazala važnost države unutar javnih, monetarnih, međunarodnih i poslovnih financija.

1.2. Izvori podataka i metode istraživanja

U pisanju rada korišteni su isključivo sekundarni podaci iz stručne literature područja mikro i makro ekonomije i financija. Kao dobar izbor ažurnih i konkretnih podataka poslužile su Internet stranice, a posebno stranice Hrvatske narodne banke i Instituta za javne financije.

Korištene metode prilikom prikupljanja podataka u ovom radu obuhvaćaju komparativnu metodu, metodu analize i sinteze te metodu kompilacije.

1.3. Sadržaj i struktura rada

Rad je podijeljen na osam poglavlja. U prvom poglavlju je objašnjen predmet i cilj rada, izvori podataka, metode istraživanja te sadržaj i struktura rada. U drugom poglavlju se govori o povezanosti države i ekonomije, ekonomskim funkcijama države i organizaciji ekonomije i proizvodnje. U trećem poglavlju je objašnjen pojam financija i njena podjela, pojam javnih financija i njeni nadzori te financijske institucije Republike Hrvatske. U četvrtom poglavlju koji je podijeljen na pod poglavlja, govori se o mjerama provođenja državnog intervencionizma, a to su fiskalna i monetarna politika. Također smo u navedenom poglavlju objasnili instrumente fiskalne i monetarne politike. U petom poglavlju riječ je o međunarodnoj razmjeni, odnosno vanjskotrgovinskoj politici koja se dijeli na politiku razmjene i politiku deviznog tečaja. U šestom poglavlju su objašnjene državne kontrolne organizacije. Sedmo poglavlje prikazuje analizu kretanja fiskalne i monetarne politike u Republici Hrvatskoj. U osmom poglavlju su navedeni zaključci završnog rada.

2. DRŽAVA I EKONOMIJA

2.1. Povezanost države i ekonomije

Suvremenu državu valja shvatiti kao društvenu instituciju koja je utemeljena sa svrhom da funkcionira na globalnom planu ekonomskog života, odnosno analiza funkcioniranja privrede kao cjeline. Ona bi morala stvoriti neophodne uvjete za privređivanje, te bi u tijeku ekonomskog razvoja morala prilagođavati svoje postupke i mjere u isključivom interesu ekonomije kao cjeline. To znači da država mora biti u funkciji ekonomije. Ona nije sama sebi svrha i ne može imati svoje vlastite interese. Čak i ondje gdje je profilerski postavljena, mora to činiti u interesu pomoći, a ne konkurencije drugim subjektima (zdravstvu, školstvu, prometu i sl.).¹

Intervencionizam (prema intervencija), sustav gospodarske politike koji polazi od postavke da je državna intervencija potrebna kako radi korekcije nedostataka tržišnog sustava, tako i radi ostvarenja autonomno postavljenih ciljeva i unapređivanja razvoja ukupnog gospodarstva.²

Država se bavi važnim ekonomskim pitanjima kao što su kako osigurati punu zaposlenost, pronalazi načine i mjere za suzbijanje inflacije, raspolaže državnim proračunom, upravlja fiskalnom politikom i javnim dugom države te brine za stabilnost ekonomskog razvoja. Takvo bavljenje ekonomskim problemima nazivamo ekonomskom politikom, a na razini rješavanja globalnih ekonomskih problema naziva se makroekonomskom politikom.

U biti, temeljni je cilj makroekonomske politike da u danim okolnostima osigura uvjete za ekonomski rast sustava. U tom se kontekstu makroekonomska politika bavi sljedećim problemima ekonomskog života:³

- osiguranjem pune zaposlenosti ljudi i rješavanje problematike nezaposlenosti kao ključnim problemom suvremenih privreda,
- efikasnom borbom protiv inflacije (antiinflacijska politika i pitanje njene efikasnosti),
- osiguranjem funkcioniranja globalnog sustava u uvjetima različitih poslovnih ciklusa,
- primjenom antiinflacijskih i antidepresivnih mjera u stagflaciji,

¹ Kovačević, B.: Osnove poslovne ekonomije, Mikrorad i Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, 2001., str. 283.

² Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=27676>

³ Ibidem

- stvaranjem pretpostavki za stabilan ekonomski rast i promjenu njegove kvalitete,
- ekonomskim rastom,
- stabilnošću nacionalne valute i pitanjem stabilnosti platne bilance zemlje.

2.2. Ekonomske funkcije države

Tri temeljne ekonomske funkcije države su:⁴

1. promicanje efikasnosti,
2. promicanje jednakosti,
3. poticanje makroekonomskog rasta i stabilnosti.

Promicanje efikasnosti

Država pokušava da ispravi tržišne nepravilnosti kao što je monopol ili štete od onečišćenog okoliša. Na stvarnim tržištima, poduzeće može ostvariti veći profit i to više preko visokih cijena nego visokom proizvodnjom. Na nekim tržištima poduzeća uzrokuju onečišćenje zraka, vode ili zagađenje unošenjem otrovnih materija u tlo. U takvim situacijama dolazi do tržišnih iskrivljenja, što dovodi do neučinkovitosti proizvodnje i potrošnje. Država će pomoći koristeći svoje mjere, iako u nastojanju da riješi problem, može i da pogorša stanje ili izazove druge probleme.

Iskrivljenje tržišta rezultira:

- nesavršenom konkurencijom,
- eksternalijama,
- javnim dobrima i
- porezima.

Nesavršena konkurencija je odstupanje od savršene konkurencije, a savršena konkurencija nastaje kada postoji dovoljan broj poduzeća da nijedno poduzeće ne može utjecati na cijenu određenog dobra. Nesavršena konkurencija može utjecati na cijenu dobra. Gotovo je sav poslovnih svijet nesavršen konkurent, osim mogućeg milijuna poljoprivrednika koji pojedinačno proizvode zanemariv dio ukupnog usjeva. U gospodarskom životu koji je

⁴ Wasserbauer, B.: Osnove ekonomije, Veleučilište u Karlovcu, 2.dopunjeno izdanje, Karlovac, 2007., str.55.

označen konkurentnim i monopolističkim elementima prevladava nesavršena konkurencija. Nesavršena konkurencija se ogleda kroz monopol.

Monopolska moć rezultira cijenama koje su veće od troškova i potražnjom potrošača koja je ispod razine efikasnosti. To je siguran znak da se radi o neefikasnostima povezanim s monopolskom moći. U tom slučaju države poduzimaju korake da obuzdaju monopolsku moć. To čine reguliranjem cijene i profita monopola (npr. lokalne javne usluge) te antimonopolskim zakonima kojima zabranjuju fiksiranje cijena, podjelu tržišta i preuzimanja poduzeća.⁵

Eksternalije se odnose na sve troškove ili koristi tržišne aktivnosti koje uzrokuje treća osoba, netko drugi izuzev proizvođača i potrošača. Kad god su prisutne eksternalije, tržišne cijene nisu dobro mjerilo za određivanje vrijednosti robe u društvu. Kao posljedica toga, tržište neće uspjeti proizvesti dovoljnu količinu outputa. Konkretno, tržište će premalo proizvesti robe koja donosi vanjske koristi i previše proizvesti robe koja stvara vanjske troškove.⁶

Uobičajena podjela je na pozitivne i negativne eksternalije. Primjer negativnih proizvodnih eksternalija je zagađenje okoline koje stvara neki proizvođač-zagađivač. Pozitivne eksternalije nazivaju se još eksterne koristi ili eksterne ekonomije, dok se negativne eksternalije nazivaju troškovima ili eksternim disekonomijama.⁷

Kao primjeri pozitivnih eksternalija su preventivno liječenje od zaraznih bolesti, obrazovanje, osobito osnovno, utjecaj seoskog turizma na podizanje kulturne razine u nekom seoskom naselju ili izgradnja infrastrukture kojom se povećava vrijednost okolnog zemljišta.

Javna dobra su namijenjena općem i ravnopravnom korištenju građana kako bi doprinosila blagostanju zajednice. Suvremena i moderna država ih stavlja na raspolaganje putem mehanizma javnog sektora. Javno dobro može se povećavati ili smanjivati. Kao primjer za povećanje javnog dobra navodimo infrastrukturu, pošumljavanje, a za smanjenje privatizacija, loše upravljanje, eksploatacija šume, zagađivanje zraka ili vode.

⁵ Ibidem, str.56.

⁶ Schiller, B.R.: The micro economy today, McGraw-Hill/Irwin, Tenth Edition, New York, 2007., str.74.

⁷ Nikolić, N.: Počela javnog financiranja, Ekonomski fakultet u Splitu, Sveučilište u Splitu, Split, 1999.str.38.

Tri temeljne karakteristike javnih dobara su:

- postoji istodobna raspoloživost za više korisnika,
- ne postoji mogućnost isključivanja pojedinca iz potrošnje,
- postoji jednakost potrošnje za sve korisnike.

To je na primjer izdvajanje za nacionalnu sigurnost, unutrašnji red i mir, gradnja mreža prometnica, spomenici, svjetionici, vatrometi, podrška fundamentalnim znanstvenim istraživanjima, te javnom zdravstvu itd. Da bi se pojedino dobro okarakteriziralo kao javno mora zadovoljiti sva tri kriterija. Ako na primjer promatramo vatromet, koji se organizira povodom državnog praznika, možemo uočiti da je on raspoloživ za sve korisnike, odnosno svi građani mogu ga nesmetano promatrati. Isto tako, nema realne mogućnosti da se pojedini građani isključe iz promatranja vatrometa, odnosno da se pojedincu uskrati promatranje i konačno promatranje vatrometa od jednog pojedinca ne povećava troškove izvođenja vatrometa.⁸

Porezi su dio prihoda što ga stanovništvo i poduzeća plaćaju državi za pokriće njezinih rashoda. Porezi su prisilna davanja. Kad oporezuje, država povlači dio sredstava od pojedinca ili poduzeća za financiranje svojih programa. Za onog tko plaća porez je teret, pa su zato i česte zloupotrebe. Međutim, za državu je to izvor prihoda kojima podmiruje rashode brojnih državnih djelatnosti u službi naroda. Porez je predujam u zaštitu državnog reda. Plaćati porez znači jednim dijelom svoje imovine uzdržavati druge. Porez je dio imovine što ga plaća svaki državljanin za javne potrebe. Porez je zamjena za usluge što ih čini država i svatko ga mora plaćati, na primjer stanovnici kontinentalnih krajeva plaćajući porez pomažu subvenciju brodskih pruga prema otocima.

Promicanje jednakosti možemo prikazati pomoću tzv. Lorenzove krivulje. Lorenzova krivulja je grafička raspodjela dohotka i materijalnog bogatstva, prikazuje stupanj nejednakosti u odnosu na stvarnu raspodjelu dohotka.⁹

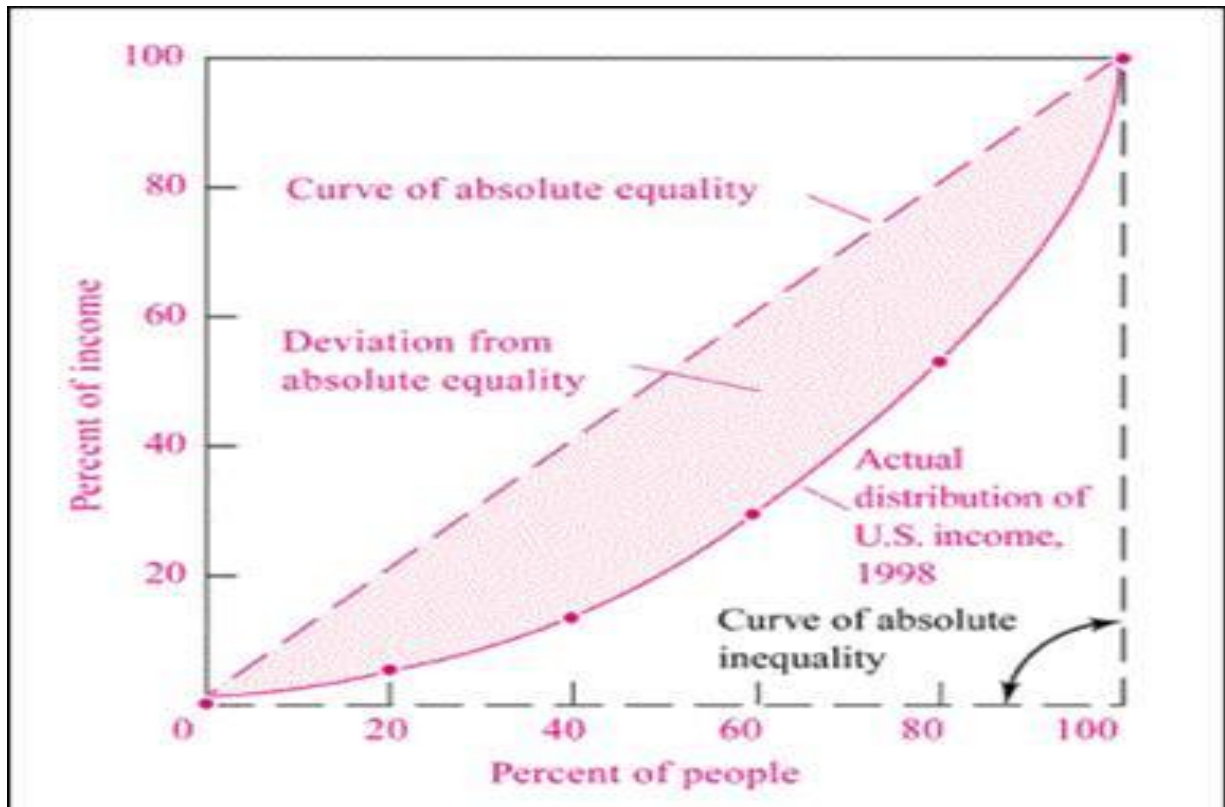
To je najčešće primjenjivana tehnika za prikazivanje i analizu raspodjele dohotka i bogatstva. Ime je dobila po američkom statističaru M.O. Lorenzu koji je tu krivulju 1905.godine predložio kao sredstvo usporedbe nejednakosti raspodjele dohotka u SAD-u.

⁸ Wasserbauer, B.: Osnove ekonomije, Veleučilište u Karlovcu, 2.dopunjeno izdanje, Karlovac, 2007., str.67.

⁹ Schiller, B.R.: The micro economy today, McGraw-Hill/Irwin, Tenth Edition, New York, 2007., str. 374.

I kada tržište djeluje gotovo idealno, događaju se slučajevi da se dohoci ne raspodjeluju. Ako država zaključi da je takva raspodjela dohotka neprihvatljiva, poduzeti će mjere kao što su progresivni porez, porezi na nasljedstvo i pomoći socijalno ugroženim skupinama stanovništva.

Graf 1.: Lorenzova krivulja

Izvor: <http://www.h3s.org/pocela/grafovi/> , 05.06.2020.

Osjenčana površina (postotak površine trokuta) mjeri relativnu nejednakost dohotka, tj. prikazuje odstupanje od apsolutne jednakosti i stoga nam daje mjeru stupnja nejednakosti razdiobe dohotka.

Lorenzova krivulja izvodi se tako što se na jednoj osi prikazuju kumulativni postoci populacije (obično kućanstva), a na drugoj (vertikalnoj) kumulativni postoci dohotka poredani od najnižega prema najvišemu. Potpuna jednakost u distribuciji postoji kada je Lorenzova krivulja pravac koji zatvara kut s koordinatnim osima od 45 stupnjeva i prolazi kroz ishodište. Primjena Lorenzova krivulje koristi se i u opisivanju potrošnje različite robe, za mjerenje utjecaja inflacije na raspodjelu dohotka, itd. Što je Lorenzova krivulja dalje od

dijagonale na 45 stupnjeva, veća je nejednakost distribucije dohotka u promatranoj populaciji.¹⁰

Poticanje makroekonomskog rasta i stabilnosti država postiže prvenstveno fiskalnom i monetarnom politikom. Fiskalna politika je politika javnih rashoda i javnih prihoda, a monetarna politika je određivanje ponude novca i utjecaj na kamatnjak i investicije te ostale kategorije potrošnje osjetljive na promjenu kamatnjaka.

Država može i treba utjecati na razinu opće potrošnje, stopu rasta, razinu proizvodnje, zaposlenosti, razinu cijena i stopu inflacije. Tri su cilja u provođenju dugoročne makroekonomske politike – ekonomski rast, puna zaposlenost i stabilnost cijena. Ekonomski rast znači podizanje standarda života stanovništva mjeren bruto domaćim proizvodom per capita. Puna zaposlenost svih faktora proizvodnje omogućava gospodarstvu proizvodnu uspješnost i približavanje krivulji granice proizvodnih mogućnosti. Pod pojmom zaposlenosti odnosno nezaposlenosti faktora najčešće se promatra zaposlenost faktora rada čija se eventualna nezaposlenost negativno održava i na ukupna društvena kretanja. Stabilnost cijena je izuzetno značajna za svako gospodarstvo budući su cjenovni signali ključni za organizaciju proizvodnje i razmjenu. Nestabilnost cijena stvara pomutnju na tržištu i onemogućava donošenje racionalnih poslovnih odluka o investicijama, štednji i zaposlenosti.¹¹

2.3. Organizacija ekonomije i proizvodnje

Države se ekonomski organiziraju na različite načine te stoga postoje različite vrste organizacije gospodarstva:¹²

1. komandno (plansko) gospodarstvo,
2. tržišno gospodarstvo i
3. mješovito gospodarstvo.

Komandno ili plansko gospodarstvo je sustav organizacije i upravljanja u gospodarstvu na temelju odredbe i upravnih odluka iz centra vlasti. Vlada čini sve odluke o proizvodnji i distribuciji. Primjenjivalo se u realsocijalističkim zemljama, u Njemačkoj tijekom

¹⁰ Proleksis enciklopedija, <https://proleksis.lzmk.hr/35074/>, 01.06.2020.

¹¹ Wasserbauer, B.: Osnove ekonomije, Veleučilište u Karlovcu, 2.dopunjeno izdanje, Karlovac, 2007., str.59.-60.

¹² Ibidem, str. 38-39.

nacionalsocijalizma, u posebnim oblicima u Francuskoj do 1992. godine te u raznim zemljama tijekom rata.¹³

Takav oblik organizacije prije su provodile i Jugoslavija i SSSR, a danas ga provode Sjeverna Koreja, Kuba i Vijetnam. Komandno gospodarstvo znači da država odlučuje što, kako i za koga će se proizvoditi, odnosno donosi sve odluke vezane uz proizvodnju i raspodjelu proizvoda i usluga. Proizvodnja u planskom gospodarstvu je neučinkovita jer država ne osjeća pritisak konkurenata ili potrošača svjesnih cijena da smanje troškove. Država sporije reagira ili uopće ne reagira na potrebe i želje potrošača. Također država određuje sve parametre proizvodnje, količine, troškove i cijene te uvoz i izvoz. Na taj način država kontrolira i potrošnju.

Tržišno gospodarstvo označava slobodno tržište, a uloga države je mala ili gotovo nikakva. Poduzeća donose odluke o proizvodnji robe na temelju kojih ostvaruju najveći profit, a podrazumjeva da se stvari na tržištu same od sebe odvijaju. Ako se država ne upliće, onda kažemo da djeluje tržište nevidljive ruke.

Nevidljiva ruka je pojam koji je prvi upotrijebio ekonomski teoretičar Adam Smith. On je smatrao kako je regulacija tržišta nepotrebna jer sami sudionici na tržištu i njihovi ciljevi, odnos ponude i potražnje, kao i konkurencija postoje na tržištu, te se odnosi među njima odvijaju automatski putem takozvane nevidljive ruke, zbog čega je uplitanje države u funkcioniranje tržišta potpuno nepotrebno ("Svaki pojedinac slijedeći svoj osobni interes često promiče interes društva uspješnije nego kada to stvarno želi učiniti"-A.Smith).¹⁴

Cijena se formira na temelju ponude i potražnje. Zakon ponude i potražnje je propozicija artikulirana na masovnoj pojavi u kojoj je opaženo da se potrošači i proizvođači ponašaju na taj način da reagiraju na podražaje i promjene koje su inducirane i emitirane iz njihove ekonomske okoline. Ako se cijena neke robe poveća, individualni će proizvođači željeti i htjeti da proizvedu i ponude veću količinu robe. S druge pak strane, ako se cijena neke robe smanji, individualni će potrošači željeti i htjeti nabaviti veću količinu takve robe.¹⁵

Iz navedenog proizlazi da će se sve tržišne transakcije obaviti po nekoj osobitoj cijeni koja će uvjetovati da količina robe koju kupci žele nabaviti bude upravo jednaka količini robe koju su proizvođači voljni proizvesti i prodati.

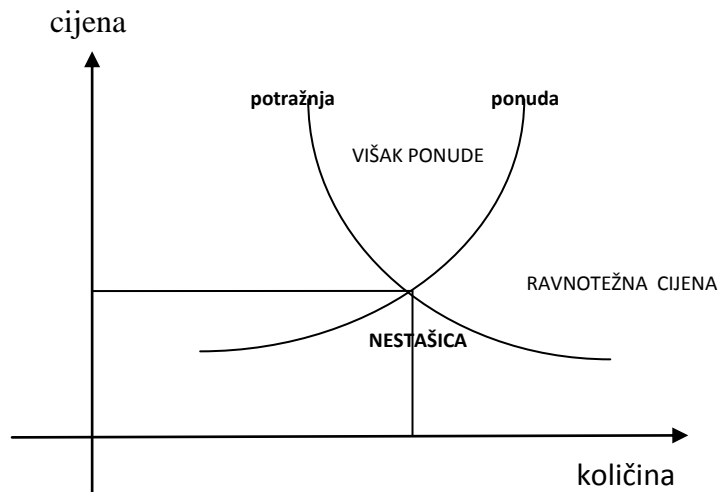
¹³ Wikipedija, https://hr.wikipedia.org/wiki/Plansko_gospodarstvo, 01.06.2020.

¹⁴ Ivančević, T., Perec, K.: Osnove ekonomije, Visoka poslovna škola Zagreb, Zagreb, 2017., str.83.

¹⁵ Santini, I.: Potražna strana tržišta i odlučivanje, HIBIS d.o.o., Zagreb, 2002., str.233.

Ukupnu količinu dobara koju su kupci voljni kupiti na svakoj razini cijena nazivamo agregatnom potražnjom, a vrijednost svih dobara koja su poduzeća voljna proizvesti i prodati pri određenoj cijeni naziva se agregatna ponuda.

Graf 2.: Makroekonomska ravnoteža

Izvor: izrada autora prema Wasserbauer, B.: Osnove ekonomije, Veleučilište u Karlovcu, 2.dopunjeno izdanje, Karlovac, 2007., str.205., 05.06.2020.

Makroekonomska ravnoteža ostvaruje se na presjecištu krivulja agregatne ponude i potražnje te putem nje određujemo ravnotežnu razinu cijena i količinu proizvodnje, odnosno realni bruto domaći proizvod.¹⁶

Ukoliko je razina cijena viša od ravnotežne cijene, onda je agregatna ponuda veća od agregatne potražnje te agregatni višak dobara, koji se očituje kroz neprodane zalihe, prisiljava proizvođače da snižavaju razinu cijena. Obratno, ukoliko je razina cijena niža od ravnotežne, agregatna potražnja je veća od agregatne ponude i javljaju se nestašice na tržištu koje uzrokuju povećanje razina cijena.

Mješovito gospodarstvo znači da se odluke donose dijelom preko tržišta, a dijelom državnom regulacijom. Država se upliće u tržište putem poreza, subvencija, poticaja ili regulacije kamata i to se zove državni intervencionizam ili utjecaj vidljive ruke. Nijedno gospodarstvo danas nema obilježja isključivo komandnog ili tržišnog, već su to mješovita gospodarstva s

¹⁶ Wasserbauer, B.: Osnove ekonomije, Veleučilište u Karlovcu, 2.dopunjeno izdanje, Karlovac, 2007., str.205.

elementima oba dva oblika. Danas države koriste mješovita gospodarstva s naglaskom na tržište u koje se država upliće po potrebi. Takvi slučajevi kada država treba intervenirati su negativna gospodarska kretanja, rast nezaposlenosti, inflacije ili stagnacije gospodarskog rasta. Država pokušava pronaći rješenje za navedene slučajeve tako da mjerama fiskalne i monetarne politike utječe na ponudu i potražnju te na taj način pokušava ostvariti ekonomske ciljeve.

Gotovo sva suvremena nacionalna gospodarstva, a posebno ona najjača, funkcioniraju u mješovitom obliku. Karakteristika ovog oblika organiziranja je da je privatno vlasništvo nad sredstvima za proizvodnju prevladavajuće, ali postoji i znatan stupanj državnog intervencionizma. Većina se odluka donosi na tržištu, no država ima važnu ulogu, oblikujući funkcioniranje tržišta na način da donosi zakone i pravila koja reguliraju ekonomski život, pruža usluge obrazovanja, sigurnosti i obrane, te regulira problem zagađenja i pravila ponašanja poduzeća. Također, postoji visok udjel izdataka za javnu potrošnju u strukturi potrošnje društvenog proizvoda. Upravo kroz tu potrošnju država može posredno regulirati gospodarske tokove tržišnih mehanizama.¹⁷

¹⁷ Ibidem, str.39.

3. FINANCIJE

3.1. Pojam i podjela

Pojam financija u suvremenim uvjetima podrazumjeva znanstvenu disciplinu koja proučava novac i plaćanja: kreiranje novca, plaćanja u kupoprodajnim odnosima, plaćanja poreza i doprinosa, kreditiranje gospodarskih subjekata i stanovništva, prikupljanje javnih prihoda te njihovo trošenje i sl. Znanost o financijama sastavni je dio i jedna od najstarijih disciplina ekonomske znanosti. Pojam financija prvotno je bio vezan uz državne ili javne financije, tj. za financiranje javnih potreba država.¹⁸

Financijski sustav neke države čine njezina valuta, platni sustav, financijska tržišta, financijske institucije te institucije koje reguliraju i nadziru njihov rad.

Financije se dijele na:

- javne financije,
- monetarne,
- međunarodne i
- poslovne.

Sve navedene vrste financija su međusobno povezane te čine jedan krug koji neprestano cirkulira u gospodarstvu. Tako se mjere koje se povlače na razini države u javnim financijama reflektiraju na poslovne financije, i obrnuto.

Javne financije predstavljaju ukupno financijsko poslovanje države i svih njenih institucija kao što su javni prihodi, javni rashodi, javni dug i državni proračun. Javne financije predstavljaju sistem koji bilježi i pokazuje na koji način se država financira i kakvi su troškovi njenog vođenja i razvoja. Država omogućava vrijedna i važna dobra i usluge kao što su zdravstvo i školstvo i financira ih s javnim financijama, budući ona državljanima omogućavaju bolji život i visok stupanj blagostanja.

¹⁸ Vinković Kravaica, A.: Upravljanje financijama, https://www.veleri.hr/files/datotekep/nastavni_materijali/k_poduzetnistvo_s1/1%20-%20POJAM%20UPRAVLJANJA.....pdf, 05.06.2020.

Monetarne financije se bave proučavanjem novca, njegovog nastajanja i kontrolom količine novca u opticaju, utjecaja na banke, financijske institucije, kredite, zaposlenost, cijene, vanjskotrgovinsku bilancu i BDP.

Međunarodne financije proučavaju tijekom gotovine između različitih zemalja. Dijele se na međunarodnu ekonomiju i korporativne financije. Međunarodna ekonomija uzima u obzir tečaj, kamatne stope i druge financijske aspekte. Korporativne financije uzimaju u obzir istraživanje tržišta i financijskih proizvoda.

Poslovne financije se bave pribavljanjem i korištenjem novca u proizvodnom procesu u okviru poduzeća. Poslovni proces podrazumjeva planiranje, nabavu, proizvodnju, prodaju i marketing. U širem smislu podrazumjevaju: prikupljanje kapitala i novca za redovno poslovanje i razvoj poduzeća, ulaganje novca u materijalnu, financijsku i ostale oblike imovine, stalan proces usklađivanja izvora financiranja s ulaganjima te vraćanje novca.

3.2. Javne financije i nadzori

Javne financije, poznate i kao ekonomika javnog sektora ili javna ekonomika, usmjerene su na oporezivanje i potrošnju države te na njihov utjecaj na alokaciju resursa i raspodjelu dohotka. Ekonomisti koji se bave javnim financijama razmatraju aktualne politike i nude putokaze za djelovanje države. U toj drugoj ulozi ekonomisti su pod utjecajem svojih stavova o ulozi države u društvu.¹⁹

Na primjer, ako država želi ograničiti veličinu poduzeća, može to napraviti nametanjem visokih poreza na velika poduzeća. Drugi je način utvrditi odredbe prema kojima su poduzeća što prelaze određenu veličinu nezakonita. Ipak, dok je oporezivanje poduzeća predmet intenzivnog proučavanja javnih financija, borba protiv trustova samo se površno razmatra u javnim financijama.

Na nadzore o tome kako bi država trebala djelovati u ekonomskoj sferi utječu opći stavovi o odnosu pojedinca i države. Politički filozofi razlikuju dva glavna pristupa:²⁰

- organski nadzor i
- mehanički nadzor.

¹⁹ Rosen, H.S.: Javne financije, Institut za javne financije, Zagreb, 1999., str. 7.

²⁰ Ibidem, str.4.

Organski nadzor

Prema organskom nadzoru pojedinci su vrijedni samo po svojim doprinosima ostvarenju društvenih ciljeva. Te ciljeve određuje država. Društvo se može promatrati kao prirodni organizam. Svaki pojedinac dio je tog organizma, a vlada je njegovo srce. Ciljeve društva određuje država koja vodi društvo prema njihovu ostvarenju. Kako se društveni ciljevi mogu razlikovati, najvažnije je pitanje kako ih odabrati. Zastupnici organskog nadzora tvrde da je za društveni organizam ostvarivanje pojedinih ciljeva prirodno. Primjer takvog prirodnog cilja je ostvarivanje suvereniteta nad nekim područjem.

Mehanički nadzor

Prema mehaničkom nadzoru na društvo, država ulaže napore da se unaprijede ciljevi pojedinca. Postoje nesuglasice kako država treba usklađivati suprotstavljene pojedinačne ciljeve.

Prihvatimo li tvrdnju da država postoji za dobro naroda, još uvijek ostaje problem točnog utvrđivanja što je dobro i kako država treba djelovati u njegovu ostvarivanju. Postoji opća suglasnost da je dobro za pojedince kada ih država štiti od nasilja. Da bi to činila, država mora imati monopol na moć prisile. Na ovom se mjestu razilaze mišljenja u tradiciji mehaničkog nazora. Libertijanci koji vjeruju u vrlo ograničenu državu pobijaju svaku daljnju ekonomsku ulogu države. Smithovim riječima: "Svaki je čovjek, sve dok ne narušava zakonske pravde, posve slobodan na svoj način ostvariti svoje interese".²¹

Za razliku od toga, oni koje možemo nazvati socijaldemokratima vjeruju da je za dobrobit pojedinca potrebna značajna državna intervencija. Takve intervencije su utvrđivanje zaštite na radu, zakonske zabrane rasne i spolne diskriminacije u stanovanju ili socijalne pomoći siromašnima.

²¹ Ibidem, str.6.

3.3. Financijske institucije u Republici Hrvatskoj

Financijske institucije su poslovna poduzeća koja prikupljaju novčana sredstva, usmjeravaju ih u financijske plasmane i obavljaju financijske usluge.²²

Financijske institucije u RH su: središnja banka (Hrvatska narodna banka), kreditne institucije, novčani fondovi, investicijski fondovi, osiguravajuća društva i mirovinski fondovi.

Središnja banka (centralna, emisijska) je najvažnija monetarna institucija u državi i osnovna funkcija joj je održavanje stabilnosti cijena, odnosno prihvatljivih stopa inflacije. Hrvatska narodna banka je središnja banka Republike Hrvatske.

Zakon kreditnu instituciju definira kao pravnu osobu koja je od nadležnog tijela dobila odobrenje za rad, a čija je djelatnost: primanje depozita ili drugih povratnih sredstava od javnosti i odobravanje kredita za svoj račun, ili izdavanje sredstva plaćanja u obliku elektroničkog novca.²³ Kreditne institucije su: banke, štedne banke, stambene štedionice i institucije za elektronički novac.

Banka je ustanova ili radna organizacija koja posreduje u novčanom prometu i novčanim poslovima. Najčešće se bavi uzimanjem i davanjem kredita (zajmova).²⁴

Štedne banke su nove financijske institucije na hrvatskom financijskom tržištu, a njihovo uvođenje je rezultat u prvom redu nužnosti likvidacije dosadašnjih štedno-kreditnih zadruga i stvaranja mogućnosti preoblikovanja barem dijela tih institucija u kapitalne depozitne institucije ovog tipa.²⁵ Štedne banke obavljaju poslove primanja novčanih depozita, odobravanja kredita i drugih plasmana iz tih sredstava u svoje ime i za svoj račun i izdavanje sredstava plaćanja u obliku elektronskog novca.

U odnosu na banke, štedne banke ne smiju pružati usluge factoringa, forfeitinga, financijskog najma (leasing), platnog prometa s inozemstvom, različite usluge u vrijednosne papire i

²² Leko, V.: Financijske institucije i tržišta, pomoćni materijal za izučavanje, Ekonomski fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2012., str.33.

²³ Ibidem, str. 160.

²⁴ Wikipedija, <https://hr.wikipedia.org/wiki/Banka>, 20.09.2020.

²⁵ Leko, V.: Financijske institucije i tržišta, pomoćni materijal za izučavanje, Ekonomski fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2012., str.170.

poslove imovinskog i financijskog restrukturiranja poduzeća, te upravljanja mirovinskim i investicijskim fondovima. Štedne banke ne smiju poslovati u inozemstvu niti osnovati podružnice i predstavništva u inozemstvu.²⁶

Stambene štedionice su specijalizirane financijske institucije koje prikupljaju stambenu štednju i odobravaju štedišama kredite radi rješavanja stambenih potreba. Državna poticajna sredstva isplaćuju se prema postotku do iznosa raspoložive stambene štednje uplaćene u godini za koju se isplaćuje DPS, a najviše do iznosa 5.000,00 kuna raspoložive stambene štednje po stambenom štediši tijekom jedne kalendarske godine.

Institucija za elektronički novac pravna je osoba osnovana u Republici Hrvatskoj kojoj je Hrvatska narodna banka izdala odobrenje za izdavanje elektroničkog novca. Odobrenje za izdavanje elektroničkog novca može sadržavati i odobrenje za pružanje jedne ili više platnih usluga koje nisu povezane s izdavanjem elektroničkog novca.²⁷

Novčani fondovi investiraju u depozite banaka, instrumente tržišta novca i kratkoročne dužničke vrijednosne papire najkvalitetnijih izdavatelja. Rast vrijednosti imovine fonda jest polagan, ali kontinuiran, dok su oscilacije vrijednosti udjela minimalne. Cilj je novčanih fondova zaštititi ulaganje od tržišnih oscilacija te osigurati sigurnost i visoku likvidnost uloga, uz stalan rast vrijednosti uloga odnosno stabilan prinos.²⁸

Investicijski fondovi su institucionalni ulagači koji prikupljaju novčana sredstva široke javnosti, najčešće pojedinaca i kućanstava, ali i poduzeća i financijskih institucija i u skladu s unaprijed utvrđenim financijskim ciljevima plasiraju ih u dugoročne, rjeđe u kratkoročne financijske instrumente.²⁹

Investicijski fondovi nove su financijske institucije u hrvatskom financijskom sustavu i od njih se, s obzirom na njihov dinamičan razvoj u svijetu i na strukturu ponude novčanih sredstava u Republici Hrvatskoj, gdje su pojedinci i kućanstva najvažniji sektor štednje,

²⁶ Ibidem, str. 171.

²⁷ Hrvatska narodna banka, Platni promet, <https://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/platni-promet/licenciranje/institucije-za-e-novac>, 20.09.2020.

²⁸ Hrvatska gospodarska komora, <https://www.hgk.hr/documents/ulaganjeuinvesticijskefondove30031657877d4fd957a.pdf>, 20.09.2020.

²⁹ Leko, V.: Financijske institucije i tržišta, pomoćni materijal za izučavanje, Ekonomski fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2012., str.92.

očekuje brz i uspješan razvoj. Investicijski fondovi mogu se osnivati kao otvoreni i zatvoreni fondovi, svih vrsta i namjena. Odobrenje za osnivanje fondova daje HANFA.³⁰

Osiguravajuća društva se bave osiguranjem imovine i osoba, a izdavanje odobrenja za rad društva za osiguranje, kao i nadzor nad njihovim poslovanjem obavlja HANFA.

Prema skupinama osiguranja najznačajnije su premije osiguranja od odgovornosti za upotrebu motornih vozila (32%), životna osiguranja (23%), kasko osiguranje cestovnih vozila (9%), ostala osiguranja imovine, itd.³¹

Mirovinski fondovi novčana sredstva pribavljaju uplatama – doprinosima članova za njihovog radnog vijeka, obećavajući im redovne mjesečne isplate tako uštedenih sredstava zajedno s prinosima, poslije njihova odlaska u mirovinu.³² Mirovinski sustav čine tri stupa mirovinskog osiguranja.

Obvezni prvi stup temelji se na generacijskoj solidarnosti pri čemu se mirovine financiraju iz tekućih uplata doprinosa i prihodima iz državnog proračuna. U drugom obveznom i trećem dobrovoljnom stupu mirovine će se financirati iz vlastite kapitalizirane štednje osiguranika, koja nastaje uplatom doprinosa pojedinaca u mirovinske fondove.³³

Tablica 1.: Ukupna financijska imovina Republike Hrvatske

	2018. (mlrd kn)	2019. (mlrd kn)
Središnja banka	134.006,63	593.182,59
Kreditne institucije	433.342,06	
Novčani fondovi	6.940,60	
Investicijski fondovi	15.356,07	26.906,35
Osiguravajuća društva	32.800,81	36.582,55
Mirovinski fondovi	96.607,99	111.949,98
Ukupno Republika Hrvatska	719.054,16	768.621,47

Izvor: Hrvatska narodna banka, <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/financijski-racuni>, 20.09.2020.

³⁰ Ibidem, str.179.

³¹ Ibidem, str. 176.

³² Ibidem, str.88.

³³ Ibidem, str.177.-178.

Tablica prikazuje financijsku imovinu monetarnih financijskih institucija koju čine središnja banka, kreditne institucije i novčani fondovi te je zabilježen porast u 2019.godini u odnosu na 2018.godinu. Također je prikazana financijska imovina investicijskih fondova, osiguravajućih društava i mirovinskih fondova koja je isto u porastu.

4. MJERE PROVOĐENJA DRŽAVNOG INTERVENCIONIZMA

4.1. Fiskalna politika

Fiskalna politika je politika javnih rashoda i javnih prihoda. Ona predstavlja aktivno korištenje fiskalnih instrumenata-poreza, javnih rashoda, javnog duga-kojima se utječe na zaposlenost i raspodjelu, stabilnost i gospodarski rast.³⁴

Diskrecijske mjere fiskalne politike:³⁵

1. javni radovi - primjenjuju se kada je recesija duboka i dugotrajna, koriste se za izgradnju infrastrukture te zbog svog multiplikacijskog efekta. U kratkom roku se ne primjenjuju jer mogu biti generatori inflacije,
2. projekti javnog zapošljavanja - namijenjeni su kratkoročnom zapošljavanju nezaposlenih u javnom sektoru, a mana im je što se takvi radnici teško zapošljavaju u privatnom sektoru,
3. promjene poreznih stopa - u recesiji se porezne stope smanjuju dok se u inflaciji povećavaju. Nedostatak im je duga zakonska procedura oko njihovog donošenja,
4. automatski stabilizatori - instrumenti fiskalnog sistema koji djeluju trenutačno, a od njih su najznačajniji automatska promjena poreznih prihoda i transferna plaćanja.

4.1.1. Porezi

Porezi su obvezna davanja koja bez izravne i trenutačne protuusluge država uzima od osoba i poduzeća da bi pomoću prikupljenog novca financirala javne rashode. Drugim riječima, svi moramo plaćati dio svojih prihoda državi da bi nam ona za uzvrat osigurala javne usluge kao što su obrazovanje, zdravstvena zaštita, javna sigurnost, briga za starije i siromašne članove društva i sl. U toj definiciji važne su dvije stvari: porezi su obvezna davanja i za plaćene poreze nema trenutačne izravne protuusluge.³⁶

³⁴ Wasserbauer, B.: Osnove ekonomije, Veleučilište u Karlovcu, 2. dopunjeno izdanje, Karlovac, 2007., str.60.

³⁵ Wikipedija, https://bs.wikipedia.org/wiki/Fiskalna_politika, 06.06.2020.

³⁶ Uvod o porezima, http://www.ijf.hr/porezni_vodic/1-07/1.pdf, 07.06.2020.

Porezi se dijele:

- prema vrsti porezne osnovice (npr. porez na dohodak, porez na potrošnju),
- prema razini državne vlasti kojoj pripada porezni prihod (npr. državni porezi, županijski porezi),
- prema tome koje kategorije stanovnika više opterećuju (npr. progresivni ili regresivni porezi).

Također postoji i podijela na izravne i neizravne.

Izravni porezi su oni koje uplaćujemo osobno ili ih za nas uplaćuje poslodavac u državnu blagajnu. Ti se porezi zaračunavaju u određenom postotku na naš dohodak ili imovinu i po pravilu se ne mogu prebaciti na drugoga. To znači da onaj tko porez plaća, porez i snosi. Izravni su porezi, na primjer, porez na dohodak koji plaćamo iz plaće, autorskog honorara ili obrta, porez na dobit koji plaćaju poduzeća.

Neizravne poreze ne snosi onaj tko ih uplaćuje u državni proračun, već ih najčešće prevaljuje na druge. Porezni obveznici neizravnih poreza kroz cijenu svojih dobara i usluga prevaljuju teret tih poreza na krajnjeg potrošača, tj. na građane. Najpoznatiji neizravni porez je porez na dodanu vrijednost (PDV).³⁷

U kratkoročnom razdoblju, ako se globalni uvjeti doista pogoršaju, hrvatskim se vlastima savjetuje da dozvole da postojeći sustavi poreza i transfera odigraju uloge „automatskih stabilizatora”. Daljnje smanjenje poreza ili povećanje potrošnje treba razmotriti samo u slučaju dugoročnog neuobičajenog snažnog pogoršanja globalnih uvjeta.

U srednjoročnom razdoblju, politike oporezivanja, potrošnje i državnih prihoda treba postaviti tako da se ostvari strukturna ravnoteža proračuna – ukratko, konja treba dobro hraniti i ne tovariti mu preveliki teret. Uz rast na razini ili blizu razine trenutnog potencijalnog rasta, prekomjeran kratkoročni fiskalni poticaj uzrokovao bi rizik za destabilizaciju gospodarstva. Trenutno je potrebno usredotočiti se na stvaranje rasta reformama i srednjoročnim ulaganjima.³⁸

³⁷ Ibidem

³⁸ Republika Hrvatska – Zaključna izjava nakon posjeta Misije MMF-a Republici Hrvatskoj 2019. u vezi s člankom IV. Statuta MMF-a , https://www.hnb.hr/documents/20182/2744918/h-priopcenje_16122019.pdf/596261d5-63b3-74fc-0a39-a9a7a06e6a67?version=1.1&t=1576507780964, 08.06.2020.

Porezi su tijekom 2018.godine u RH prikupljeni u iznosu od 78 milijardi kuna čime su zabilježili međugodišnje povećanje od 3,7% u odnosu na 2017.godinu kada su iznosili 75,2 milijardi kuna. U 2019.godini prikupljeni su porezi u iznosu od 81 milijardi kuna, što je porast od 6% u odnosu na 2018.godinu.³⁹

4.1.2. Učinak istiskivanja i poticanja

Učinak istiskivanja (engl. crowding out) pojam je koji se obično veže uz postojanje proračunskog deficita, a definira se kao smanjivanje privatnih investicija koje nastaje kao posljedica postojanja deficita državnog proračuna. Mehanizam kojim se to odvija vrlo je jednostavan.⁴⁰

Država mora posegnuti za sredstvima građana kada dođe do situacije da više troši nego ubire te izdaje državne obveznice. Državne obveznice se na tržištu natječu s dionicama privatnih poduzeća i ostalim vrijednosnim papirima za određena novčana sredstva. Na strani ponude su novčani fondovi i potražnja za njima se povećala uz nepromijenjenu ponudu novca, s obzirom da su na strani potražnje državne obveznice. Kada dolazi do takvih situacija, raste kamatna stopa, a dolazi i do nižih privatnih investicija. Viša kamatna stopa znači i manje ulaganja od strane privatnih investitora.

Ako neki privatni investitor odluči ulagati, tj. kupiti državne obveznice, tada ostaje manje raspoloživih sredstava za investiranje u dionice privatnih poduzeća. Dakle, neke privatne dionice ostat će neкупljene, a njihovi izdavatelji bez sredstava za investiranje jer je država pokupila dio ukupne štednje u gospodarstvu. Proračunski deficit istisnuo je privatne investicije. Manje investicije danas znače manji fond kapitala za buduće naraštaje. Manji obujam produktivnog kapitala znači i niži potencijalni bruto domaći proizvod. Proračunski deficit tako je istiskivanjem privatnih investicija učinio buduće generacije siromašnima.⁴¹

³⁹ https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2019-05-16/160008/7_OBRAZLOZENJE_PRIHODA_PRIMITAKA_RASHODA_I_ZDATAKA.pdf, 20.09.2020.

⁴⁰ Institut za javne financije, <https://www.ijf.hr/hr/korisne-informacije/pojmovnik-javnih-financija/15/porezi/279/>, 08.06.2020.

⁴¹ Ibidem

S druge strane postoji i reakcija suprotna učinku istiskivanja koja umanjuje njegovo značenje. Ona bi se mogla nazvati učinkom poticanja (engl. crowding in). Naime, deficitarnom trošenju obično se pribjegava u doba recesije kako bi se oživjela ukupna ekonomska aktivnost i zaposlili neiskorišteni kapaciteti. Kako se djelatnost u cijelom gospodarstvu ubrzava, tako i poduzeća smatraju da je potrebno, a ujedno i profitabilno povećati kapacitete kako bi se zadovoljila povećana potražnja potrošača. Tako je povećano proračunsko trošenje potaklo privatne investicije, a nije ih smanjilo kako bi se moglo predvidjeti prema hipotezi zasnovanoj na učinku istiskivanja. Može se čak dogoditi da privatni ulagači sada mogu posuditi više nego što su mogli prije, bez obzira što se povećalo državno zaduživanje na financijskom tržištu.⁴²

4.1.3. Javni prihodi

Da bi država mogla izvršavati svoje zadatke mora prikupljati novčana sredstva. To radi korištenjem raznih financijskih instrumenata koje nazivamo javnim ili državnim prihodima. Svaka država mora podmiriti troškove koji nastaju na teret javnih potreba, a nemogućnost da se zadovolje sve javne potrebe natjeralo je države da uvedu različite oblike javnih prihoda. Javni prihodi su financijska sredstva koja državi služe za podmirenje javnih potreba, odnosno rashoda. Sustav javnih prihoda razlikuje se od države do države, što je određeno brojnim čimbenicima. Novčani su prihod države. Ubiru se periodično, ponajviše iz dohotka, a samo ponekad ili rijetko iz imovine.⁴³

Javne prihode možemo podijeliti u dvije osnovne skupine, a to su porezni prihodi, koji obuhvaćaju sve vrste poreza (porez na dohodak, porez na dobit, porez na dodanu vrijednost, trošarine, porezi na imovinu, carine) i neporezni prihodi, koji obuhvaćaju doprinose (za zapošljavanje, mirovinsko osiguranje, zdravstveno osiguranje), pristojbe ili takse te ostale neoporezive javne prihode, a to su prihodi od imovine, pomoći (od međunarodnih organizacija, inozemnih vlada, iz proračuna), prihodi od vlastitite djelatnosti, kazne i donacije.⁴⁴

⁴² Ibidem

⁴³ Jurković, P.: Javne financije, Masmedia, Zagreb, 2002., str.90.

⁴⁴ Šimurina, N., Šimović, H., Mihelja Žaja, M., Primorac, M.: Javne financije u Hrvatskoj, Ekonomski fakultet Zagreb, 2012., str.86.

U javnim raspravama porezi se obično smatraju jedinim izvorom državnih prihoda. Međutim, kada je država dužnik, a razina cijena raste, promjene u realnoj vrijednosti duga mogu biti važan izvor javnih prihoda. Pretpostavimo da na početku godine dugujete zajmodavcu 1000 dolara koje ne morate vratiti do kraja godine. Pretpostavimo, nadalje, da su tijekom godine cijene porasle 10 posto. Tako dolari kojima vraćate dug vrijede 10 posto manje od onih koje ste pozajmili. Zapravo, inflacija je smanjila realnu vrijednost vašeg duga za 100 dolara (10 posto od 1000 dolara), odnosno vaš je realni dohodak zbog inflacije porastao za 100 dolara. Istodobno se smanjio realni dohodak vašeg zajmodavca za 100 dolara.⁴⁵

Danas svaka država ima različiti sustav javnih prihoda. Hrvatski sustav javnih prihoda se sastoji od:

1. poreznih prihoda (sve vrste poreza),
2. doprinosa,
3. neporeznih prihoda (pristojbe, kazne, naknade za ceste),
4. kapitalnih prihoda (prihodi od prodaje robnih zaliha, od privatizacije),
5. javnog duga.

Ukupni prihodi državnog proračuna u 2018.godini ostvareni su u iznosu od 129,4 milijarde kuna. Navedeni prihodi rastu za 5,5% u usporedbi s 2017.godinom kada su iznosili 122,7 milijarde kuna. Rast se bilježi i u 2019.godini kada prihodi iznose 139,9 milijardi kuna.⁴⁶

4.1.4. Javni rashodi

Javni rashodi su izdatci države radi obavljanja njezinih ustavom i zakonom određenih funkcija. Kroz godine oni su se povećali, a uzroci su: povećanje broja stanovnika, širenje funkcije države, veća podjela rada, proces urbanizacije, veća gustoća naseljenosti, demokratizacija društva i globalizacija.

Proračun, javni zajam i javni dug predstavljaju glavne instrumente financiranja javnih rashoda.

⁴⁵ Rosen, H.S.: Javne financije, Institut za javne financije, Zagreb, 1999., str.20.

⁴⁶ <https://mfin.gov.hr/proracun-86/drzavni-proracun-2019-godina/608>, 20.09.2020.

Ukupni rashodi državnog proračuna u 2018.godini iznose 129,6 milijardi kuna. Navedeni rashodi rastu za 3,7% u odnosu na 2017.godinu kada su iznosili 125 milijardi kuna. U 2019. godini je ostvaren ukupan rashod 139,9 milijardi kuna i također je zabilježen porast u odnosu na prijašnje godine.⁴⁷

Utjecaj politike rashoda na raspodjelu realnog dohotka naziva se prevaljivanjem rashoda. Država utječe na raspodjelu dohotka oporezivanjem i politikom rashoda.

Prevaljivanje rashoda teško je utvrditi zbog više razloga, a to su:

1. ocjenjivanje učinaka na relativne cijene,
2. javna dobra,
3. vrednovanje transfera u naturi.

Državni programi mogu promijeniti sve relativne cijene te različitim pojedincima uzrokovati dobitke i gubitke. Svaki državni program potiče lanac promjena cijena koji utječe na dohotke ljudi, bilo da je riječ o njima kao potrošačima dobara ili kao ponuđačima dobara i usluga. Ako je sve drugo ostalo isto, program potrošnje koji povećava relativne cijene roba što ih često kupujete pogoršava vaš položaj. Na isti način program koji povećava relativne cijene dobara i usluga koje nudite poboljšava vaš položaj. Problem je to što je vrlo teško pratiti sve promjene cijena koje nastaju zbog određene politike. Iz praktičnih razloga ekonomisti su obično prisiljeni pretpostaviti da neka politika koristi samo primateljsima, a da su ostale promijene cijena u raspodjeli dohotka neznatne.⁴⁸

Pretpostavimo da je država odlučila davati potporu za stanarinu osobama s niskim dohotcima te kako to utječe na raspodjelu dohotka, Prva bi pretpostavka bila da su na dobitku ljudi koji primaju potporu, a gube oni koji plaćaju porez. Ako oni koji plaćaju poreze imaju više dohotke od primatelja potpore, raspodjela dohotka postaje ujednačenija. Na nesreću, ta jednostavna priča može zavarati. Ako potpora potakne siromašne ljude da zahtijevaju veće kuće i stanove, mogu porasti troškovi stanovanja prije potpore. Tada se primatelji potpore neće okoristiti punim iznosom potpore jer će vlasnici stanova ugrabiti dio dobitka. Stoga se ne može samo teorijski utvrditi koliki su, i jesu li uopće cijene stanovanja umjetno podignute, već to ovisi o oblicima krivulja ponude i potražnje stambenog prostora.

⁴⁷ Ibidem

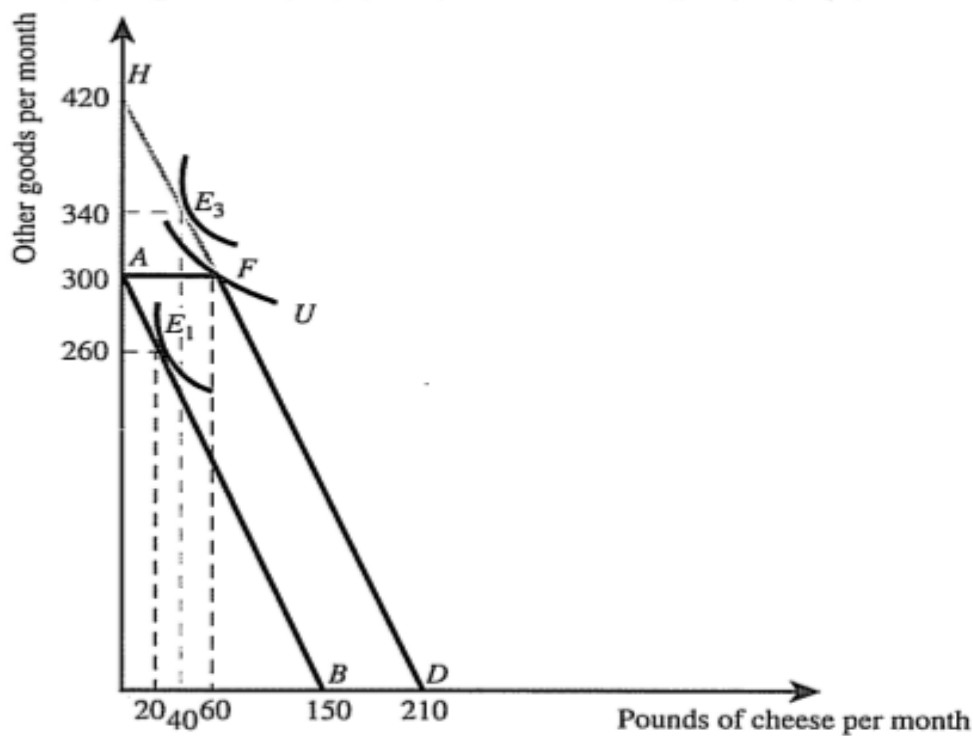
⁴⁸ Rosen, H.S.: Javne financije, Institut za javne financije, Zagreb, 1999., str.164.

Znatni su i državni rashodi za javna dobra, odnosno dobra kojima se istodobno može koristiti više osoba. Tržište ne prisiljava ljude da pokažu koliko visoko vrednuju javna dobra, ali ako nije poznato koliko svakoj obitelji vrijede javna dobra, teško se može utvrditi njihov utjecaj na raspodjelu dohotka. Postoje razni stavovi o tome treba li država uopće prihvatiti izravnu politiku preraspodjele dohotka. Raspon se kreće od želje za postizanjem potpune jednakosti do strogog nemiješanja.

Mnogi državni programi dijele dobra i usluge umjesto gotovine te se to zove transferi u naturi. Prema zakonu, primatelji ne smiju preprodavati tako dobivena dobra i usluge. Ako bi primatelji željeli potrošiti manje, vrijednost transfera u naturi manja je od tržišne cijene.

Često se misli da su transferi u naturi usmjereni prema pojedincima s nižim dohotcima. To mogu biti bonovi za hranu, besplatna zdravstvena zaštita siromašnog stanovništva ili javni stanovi za siromašne.

Graf 3.: Utjecaj transfera u naturi i transfera u gotovini

Izvor: <http://www.h3s.org/pocela/grafovi/>, 07.06.2020.

Na slici potrošnja sira osobe X je na vodoravnoj osi, a njezina potrošnja svih ostalih roba na okomitoj. Linija raspoloživog dodotka ili proračunskog ograničenja je AB. Pretpostavimo da osoba X želi maksimizirati svoju korisnost i troši količinu koja sastoji od 20 kg sira i 260 jedinica ostalih roba, to je točka E. Ako država daje osobi X 60 kg sira na mjesec kojeg ona ne smije preprodavati na tržištu, na bilo kojoj razini potrošnje svih ostalih roba, osoba X sada može potrošiti 60 kg sira više nego prije. Njezino novo proračunsko ograničenje pomaknulo se sa 60 jedinica udesno za svaku točku AB stvarajući AFD. Najviša krivulja indiferencije koja se može dosegnuti s obzirom na ograničenje AFD je krivulja U. Ona dotiče točku F gdje je potrošnja sira osobe X 60 kg, a njezina potrošnja svih ostalih roba 300. Potrošnja osobe X je porasla i u siru i u svim ostalim dobrima, a budući da država daje besplatno sir osoba X sada može iskoristiti novac koji je prije trošila za sir za kupnju više ostalih roba.

Sada pretpostavimo da država daje osobi X gotovinu u tržišnoj vrijednosti sira, i to 120 dolara (60 kg po 2 dolara). Linijom HD prikazano je povećanje dohotka za 120 jedinica iznad svake točke linije AB. Ta mogućnost nije postojala za vrijeme programa davanja sira jer osoba X nije smjela trgovati sirom dobivenim od države za neko drugo dobro, osoba X može maksimizirati svoju korisnost u točki E3 kad troši 340 jedinica svih ostalih roba i 40 kg sira.

Ne može se sigurno znati vrednuju li se transferi u naturi slabije nego neposredni transferi u novcu. Odgovor se mora potražiti empirijskom analizom. Na primjer, nekoliko istraživanja o modelima potrošnje siromašnih navode da dolar primljen kao potpora kućanstvima vrijedi samo oko 90 posto dolara u gotovini. Drugi problem s programima transfera u naturi jest da oni često zahtijevaju znatne administrativne troškove.⁴⁹ Pri upravo razmatranom programu dijeljenja sira nastaju troškovi skladištenja, prijevoza i raspodjele sira.

Međutim transferi u naturi imaju i svoje prednosti kao što je pomoć u sprečavanju prijevara sa socijalnom pomoći. U stvarnosti naknadu katkad ostvaruju i oni koji na nju ne bi trebali imati pravo. Transferi u naturi mogu odvratiti osobe koje na njih ne bi trebale imati pravo jer neki ljudi srednje klase koji su voljni lagati da bi dobili gotov novac, manje su voljni varati da bi dobili robu koju ustvari ne žele. To je osobito ako je dobiveno teško preprodati.

Transferi u naturi su i politički privlačni jer ne pomažu samo korisniku, već i proizvođačima čija roba se dodjeljuje. Program transfera koji povećava potražnju stambenog prostora koristi i graditeljstvo, a ono daje potporu političkoj kaoliciji koja podržava program. Transferi u

⁴⁹ Ibidem, str.167.

naturi su također privlačni i predstavnicima poljoprivrede kojima se potpomaže dijeljenjem bonova za hranu potrebnima.

4.1.5. Javni dug

Javni ili državni dug čine iznosi koje je država pozajmljivala kako bi financirala prošle deficite. Često se upotrebljava riječ "dug", a pri tom se misli na "deficit". Razlika između ta dva pojma može se jednostavno objasniti: ako su državni rashodi veći od državnih prihoda, proračun iskazuje deficit koji se mora financirati pozajmljivanjem. Iznos deficita povećava dug i samo ga suficit može smanjiti.⁵⁰

Deficitarno financiranje putem javnog duga znači prodaju vrijednosnih papira uz obvezu otplaćivanja kroz određeni broj godina kamata, a na kraju obično i otplatu glavnice te prilikom kupoprodaje vrijednosnih papira nema prisile, već se ona odvija dobrovoljno, država se na tržištu kapitala natječe s ostalim zajmoprimateljima i pri tome plaća traženu kamatu.⁵¹

Postoji unutarnji i vanjski javni dug. Unutarnji javni dug je javni dug države koji posjeduju domaći vjerovnici i čija otplata znači preraspodjelu kupovne moći od strane poreznih obveznika, a onima koji su kreditori državnog duga. Vanjski dug se odnosi na zaduživanje države u inozemstvu. Kod otplaćivanja vanjskog duga, sredstva izlaze iz zemlje, raste trgovinski deficit, i sve to može imati ozbiljne posljedice na gubitak proizvodnih mogućnosti zemlje dužnika.

Ono što u svim zemljama sigurno ulazi u javni dug jesu zaduženja središnje i nižih jedinica državne vlasti. Međutim, ako javni dug definiramo kao akumulirana pozajmljena novčana sredstva države, odnosno zbroj svih potraživanja koja prema državi imaju njezini vjerovnici u određenom trenutku, nisu li dugovi javnih poduzeća, državnih agencija ili socijalnog osiguranja i drugih "nacionalnih" fondova također javni dug? Prema uobičajenom poimanju javnog sektora, odgovor bi trebao biti potvrđan, ali u praksi velikog broja zemalja nije tako,

⁵⁰ http://www.ijf.hr/pojmovnik/javni_dug.htm, 09.06.2020.

⁵¹ Ibidem

pa je stoga, osobito pri međunarodnim usporedbama, potrebno voditi brigu o problemu različitog obuhvata javnog duga.⁵²

Prema podacima Hrvatske narodne banke, javni dug je krajem 2019.godine iznosio 293 milijarde kuna, odnosno 73,2% BDP-a. Ukupni javni dug je na kraju 2019.godine bio veći za 6,9 milijardi kuna u odnosu na kraj 2018.godine, odnosno 2,4%. Ovo nominalno povećanje javnog duga proizlazi iz povećanja depozita države i izvanproračunskih korisnika. Također, nominalno povećanje javnog duga na kraju 2019. u odnosu na kraj 2018.godine uzrokuje i blaga deprecijacija tečaja kune u odnosu na euro, gdje je tečaj kune u odnosu na euro na dan 31. prosinca 2019. iznosio 7,44258, dok je na dan 31. prosinca 2018. tečaj bio 7,41758, što predstavlja deprecijaciju od 0,34%.⁵³

4.1.6. Državni proračun

Državni proračun je sustavni pregled planiranih prihoda i rashoda neke države u određenom vremenskom razdoblju, formulira ga Vlada, a prihvaća Parlament. To je blagajna koju pune svi građani i poduzeća (porezni obveznici), a novac iz te blagajne trebao bi se koristiti za opće potrebe države i njenih građana.

Tri su glavne funkcije proračuna:⁵⁴

- prikazuje najvažnije ciljeve države u fiskalnoj godini,
- služi kao instrument kojim država utječe na ekonomsko stanje zemlje,
- služi kao sustav kontrole prikupljanja i trošenja proračunskih sredstava.

Proračun može biti ravnotežni ili neuravnoteženi. Ravnotežni proračun je kada su prihodi jednaki rashodima, a neuravnoteženi je kada su prihodi veći od rashoda (proračunski suficit) ili kada su prihodi manji od rashoda (proračunski deficit).

U Hrvatskoj je donošenje državnog proračuna jedan od najvažnijih financijskih, ali i političkih događaja u godini. Ministar financija i njegov najuži tim suradnika ulažu velik

⁵² Ott, K., et al.: Javne financije u Hrvatskoj, Institut za javne financije, Zagreb, 2000., str.61.

⁵³ <https://mfin.gov.hr/proracun-86/drzavni-proracun-2019-godina/608>, 20.09.2020.

⁵⁴ Proračunski vodič za građane, <http://www.ijf.hr/proracunski/I-proracun.pdf>, 09.06.2020.

napor u informiranje javnosti o proračunu kako bi svi građani bili upoznati s njegovim ciljevima, ali i o tome s koliko novca država raspolaže. Državnom proračunu prethode Vladine smjernice ekonomske i fiskalne politike iz kojih se mogu iščitati osnovne odrednice proračuna za trogodišnje razdoblje. Uoči sjednice Vlade o proračunu u Ministarstvu financija održava se susret s novinarima na kojem je glavni komunikator ministar financija, a sudjeluju i državni dužnosnici koji su pripremili proračun.⁵⁵

U 2019. godini opća država ostvarila je višak proračuna u visini od 0,4% BDP-a, nakon što je u 2018. godini ostvaren višak od 0,2% BDP-a. Poboljšanje salda posljedica je sporijega godišnjeg rasta ukupnih rashoda (6,3%) u odnosu na ukupne prihode (6,7%), koji su snažno porasli zbog jačanja gospodarske aktivnosti. Rastu prihoda i rashoda pogodovalo je i veće korištenje sredstava iz fondova EU-a. Ako se isključi korištenje fondova, rashodi su porasli oko 5% na godišnjoj razini, a prihodi oko 5,4%.⁵⁶ Javni prihodi i rashodi su cca 45 % BDP-a u Republici Hrvatskoj.

4.2. Monetarna politika

Financijski sustav i tržište ne mogu opstati bez regulatorne uloge i aktivnog dijela države na njima. Država je najvažniji regulator financijskog sustava.⁵⁷

Država zakonima određuje izgled bankovnog, kreditnog i novčanog sustava, uvjete emisije vrijednosnica te funkcioniranje financijskih tržišta. Nadzor nad financijskim sustavom obavlja središnja banka pomoću monetarne politike.

Monetarna politika odnosi se na odluke koje donose središnje banke kako bi utjecale na cijenu i dostupnost novca u gospodarstvu.

Potencijalni ciljevi monetarne politike mogu biti: visoka zaposlenost, ekonomski rast, stabilnost cijena, stabilnost kamatnjaka, stabilnost financijskih tržišta i stabilnost na deviznom tržištu.⁵⁸

⁵⁵ Ministarstvo financija, <https://mfin.gov.hr/proracun-86/86>, 09.06.2020.

⁵⁶ Hrvatska narodna banka, Godišnje izvješće za 2019., <https://www.hnb.hr/documents/20182/3408724/h-gi-2019.pdf/d10f2617-90d9-b0c4-9619-8090fb2404c7>, 20.09.2020.

⁵⁷ Leko, V.: Tehnika bankovnog poslovanja, pomoćni materijal za izučavanje, Mikrorad, Zagreb, 2004., str. 119

⁵⁸ Mishkin, F.S., Eakins, S.G.: Financijska tržišta + institucije, Mate, Zagreb, 2005., str. 185.

Osnovni smisao monetarne politike je njeno djelovanje na gospodarske aktivnosti reguliranjem količine i strukture efektivne novčane potražnje, odgovarajućim formiranjem visine i strukture novčane mase. U tom smislu, kada govorimo o monetarnoj politici razlikujemo:

1. ekspanzivnu i
2. kontrakcijsku.

Ekspanzivna monetarna politika je politika tzv. jeftinog novca koja kao posljedicu ima rast gospodarske aktivnosti. Provodi se na način da se povećanjem ponude novca utječe na pad kamatnih stopa što olakšava uzimanje kredita i potiče investiranje što opet multiplikativno utječe na rast nacionalnog dohotka. Obratno, kontrakcijska monetarna politika provodi se kada se u gospodarstvu javlja visoka inflacija. Provodi se na način da se smanjivanjem ponude novca utječe na rast kamatnih stopa što za posljedicu ima poskupljenje kredita čime se destimuliraju investicije, a smanjivanje investicija multiplikativno smanjuje nacionalni dohodak, a time i zaposlenost, te suzbija inflaciju potražnje.⁵⁹

4.2.1. Središnja banka

Središnja (centralna, emisijska) banka posebna je, najvažnija monetarna institucija i vrhovna novčana vlast svake moderne države. Po svojim funkcijama i karakteristikama bitno se razlikuje od svih drugih finansijskih institucija jer kontrolira zakonima uspostavljeni jedinstveni novčani, kreditni i bankovni sustav, a sve više i sustav svih depozitno kreditnih finansijskih institucija. Ponekad se naziva i “banka banaka”.⁶⁰

Glavni zadatak središnje banke je održavanje stabilnosti cijena. Pod uvjetom da to ne šteti ostvarenju njenog glavnog zadatka, središnja banka pruža potporu i ostvarenje ciljeva opće ekonomske politike, a to su visoka zaposlenost, održivi neinflatorni razvoj i visok stupanj konkurencije. Središnje banke svoje karakteristične funkcije preuzimaju nakon velike svjetske krize (1929.-1933.). Velika svjetska kriza je pokazala da monetarni činitelji i krize bankovnih sustava mogu imati značajnu ulogu u gospodarstvu.

Kriza je pokazala da banke zahvaljujući mobilizaciji i koncentraciji ogromnih novčanih kapitala i posebice sposobnosti umnažanja novca kroz kreditnu aktivnost, pri čemu su

⁵⁹ Wasserbauer, B.: Osnove ekonomije, Veleučilište u Karlovcu, 2. dopunjeno izdanje, Karlovac, 2007., str.276.

⁶⁰ Leko, V.: Tehnika bankovnog poslovanja, pomoćni materijal za izučavanje, Mikrorad, Zagreb, 2004.,str, 19.

preuzele prevelike rizike, mogu biti važan uzrok poremećaja i kriza u gospodarstvu. Ovim se pojavama nastojalo ovladati zakonskim ograničenjima, ali i tako što su središnjim bankama dodijeljene puno šire odgovornosti nego do tada. Povjerena im je ne samo kontrola nacionalnog optičaja novca već i druge, direktno-nadzorne i kontrolne funkcije, čime one postaju važan organ države odgovoran za provođenje ekonomske politike djelovanjem na ponašanje gospodarskih subjekata, tj. od emisijske postaju središnje banke u suvremenom smislu.

U većini zemalja osnovni je cilj monetarne politike održavanje stabilnosti cijena, no središnje banke ostvaruju taj cilj na različite načine. Okvir monetarne politike način je na koji središnja banka instrumentima monetarne politike ostvaruje svoj cilj. Za svoj okvir provođenja monetarne politike središnje banke obično odabiru određenu varijablu na čiju razinu i/ili dinamiku kretanja mogu utjecati te preko nje posredno ostvarivati svoj osnovni cilj - održavanje stabilnosti cijena. Ta varijabla, primjerice, može biti kamatna stopa, nominalni tečaj ili neki monetarni agregat. U skladu s tim, okvir za provođenje monetarne politike može se temeljiti na tečajnom sidru, monetarnom sidru, ciljanju inflacije ili može biti mješovit.⁶¹

Iako je središnja banka javna, državna institucija ili je pod nadzorom države, u pravilu je neovisna od aktualne administracije. Samostalnost postiže: odabirom mjera i instrumenata za postizanje ciljeva, samostalnim odlučivanjem, samostalnom upravom i financijskom neovisnošću.

Središnja banka je neprofitna institucija. Troškove poslovanja pokriva prihodima od kamate na kredite poslovnim bankama, od kamata na vrijednosnice koje drži u aktivu i od prihoda koje ostvari plasmanom deviznih pričuva. Razlika između prihoda i rashoda koja se naziva emisijska dobit je redovito prihod državnog proračuna.

Središnjoj banci stoje na raspolaganju slijedeći instrumenti reguliranja ponude novca:⁶²

1. politika otvorenog tržišta (engl. open market policy),
2. politika refinanciranja koja obuhvaća diskontnu i lombardnu politiku,

⁶¹ Hrvatska narodna banka, Okvir monetarne politike, <https://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/monetarna-politika/okvir-monetarne-politike>, 11.06.2020.

⁶² Peršin, I., Šokman, A., Lovrinović I.: Monetarna politika, Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković, Pula, 2001., str.259.

3. politika rezervi likvidnosti i
4. selektivna kreditna politika.

Centralne banke su u različitim zemljama pod različitim nazivima, pa se u SAD-u naziva Sustav federalnih rezervi, a u Hrvatskoj se naziva Hrvatska narodna banka.

Hrvatska narodna banka središnja je banka Republike Hrvatske i sastavni je dio Europskog sustava središnjih banaka. Osnovni cilj HNB-a jest održavanje stabilnosti cijena, pri čemu HNB vodi računa i o stabilnosti financijskog sustava u cjelini. Hrvatska narodna banka vodi monetarnu politiku, upravlja međunarodnim pričuvama Republike Hrvatske, izdaje hrvatski novac - kunu, izdaje odobrenja za rad kreditnim institucijama, kreditnim unijama te institucijama za platni promet i elektronički novac te nadzire njihovo poslovanje. HNB također izdaje odobrenja za rad ovlaštenim mjenjačima. U ostvarivanju svog cilja i obavljanju svojih zadataka Hrvatska narodna banka samostalna je i neovisna, a izvješća o svom djelovanju podnosi Hrvatskom saboru. Djelovanje Hrvatske narodne banke uređeno je Zakonom o Hrvatskoj narodnoj banci.⁶³

Hrvatska narodna banka odabrala je stabilnost tečaja kune prema euru kao nominalno sidro monetarne politike. Održavanjem stabilnosti tečaja kune prema euru HNB posredno utječe na svoj temeljni cilj, a to je stabilnost cijena. S obzirom na visoku euroizaciju hrvatskoga bankovnog sustava, stabilnost tečaja jest alat kojim HNB održava i financijsku stabilnost, što sve skupa osigurava makroekonomsku stabilnost zemlje i očuvanje realne vrijednosti novčanih sredstava svih sektora gospodarstva.⁶⁴

4.2.2. Politika otvorenog tržišta

Politika otvorenog tržišta je najvažniji instrument kojim se središnje banke razvijenih zemalja služe pri reguliranju količine novca u opticaju. Ona je jedan od najvažnijih instrumenata monetarne politike u visokorazvijenim zemljama.

Politika otvorenog tržišta je operacija kojom središnja banka na otvorenom tržištu kupuje i prodaje državne vrijednosne papire, a svrha je povećanje ili smanjenje kreditnog potencijala

⁶³ Hrvatska narodna banka, Što radi HNB, <https://www.hnb.hr/-/sto-radi-hnb>, 13.06.2020.

⁶⁴ Hrvatska narodna banka, Okvir monetarne politike, <https://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/monetarna-politika/okvir-monetarne-politike>, 13.06.2020.

poslovnih banaka. Tržište na kojem se obavlja kupovina i prodaja državnih vrijednosnih papira je tržište novca i kapitala na kojem svi imaju slobodan ulaz za plasman svog kapitala. Državni vrijednosni papiri su krakoročni za koje jamči država, koje izdaje sama centralna banka, koji glase na strana sredstva plaćanja i drugi kratkoročni kreditni instrumenti s fiksnom stopom.

Operacije na otvorenom tržištu provode se na način da centralna banka, kada ocjeni da se u gospodarstvu nalazi veća količina novaca u opticaju koja prijeti da će poremetiti ravnotežu robno-novčanih tokova i narušiti monetarnu stabilnost, prodaje vrijednosne papire i tako utječe na fondove banaka koje su time prisiljene smanjiti opseg svojih kredita, a time se smanjuje količina novca u opticaju. Obratno, ukoliko centralna banka želi povećati novčani opticaj i likvidnost banaka, a time i gospodarsku aktivnost, ona kupuje vrijednosne papire i time povećava novčanu masu.⁶⁵

U okviru politike otvorenog tržišta središnja banka definira tri vrlo važna čimbenika:⁶⁶

1. vrstu vrijednosnice koja će se emitirati, jer nije svejedno hoće li rok dospijeća biti mjesec ili 12 mjeseci, te hoće li vrijednosnica biti prenosiva ili neprenosiva,
2. oblik emisije, pri čemu se određuje hoće li emisija biti javna (koja se objavljuje u medijima) ili privatna-namijenjena unaprijed poznatoj klijenteli,
3. obuhvat transaktora sa središnjom bankom, odnosno hoće li u transakcije biti uključene, npr. sve banke ili samo dio njih.

Godišnji iznos emisija državnih vrijednosnica ovisi o stanju gospodarstva, saldu državnog proračuna, količini novca u opticaju i visini inflacije. Na primjer, količina novca u opticaju se može povećati kod povrata poreza poduzetnicima od Ministarstva financija čime se smanjuje iznos depozita države, a povećava iznos depozita na žiroračunima poduzeća i građana. Tako dolazi do emisije, odnosno trezorskih zapisa s određenim rokom dospijeća kako bi Ministarstvo financija prebrodilo trenutačni manjak novca.

⁶⁵ Wasserbauer, B.: Osnove ekonomije, Veleučilište u Karlovcu, 2. dopunjeno izdanje, Karlovac, 2007., str.245.

⁶⁶ Peršin, I., Šokman, A., Lovrinović I.: Monetarna politika, Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković, Pula, 2001., str.280.

4.2.3. Politika javnog duga

Javni dug je važan uzrok rasta primjene politike otvorenog tržišta. Država sudjeluje na financijskim tržištima kroz politiku javnog duga. Ona na financijskim tržištima pribavlja sredstva koja nedostaju u proračunu.

Država pribavlja sredstva emisijom blagajničkih zapisa, dugoročnih obveznica, neutrživih štednih certifikata, prodajom financijske aktive, izravnim pozajmljivanjem od banaka, a ponegdje još uvijek i kreditima od središnje banke.⁶⁷

Ministarstvo financija izdaje tri vrste utrživih vrijednosnica:⁶⁸

- blagajničke zapise (treasury bills),
- note (notes) i
- obveznice (bonds).

Blagajnički zapisi su kratkoročne zadužnice s rokom dospjeća do jedne godine. Note su srednjoročne zadužnice s dospjećem između jedne i deset godina. Državne obveznice su dugoročne zadužnice s rokom dospjeća preko 10 godina. Note i obveznice nose kamatu koja se njihovom posredniku isplaćuje polugodišnje. Blagajnički zapisi se prodaju s popustom-diskontom od nominalne vrijednosti. Kamata kod blagajničkih zapisa je zapravo razlika između kupovne cijene (niže) i nominalnog iznosa, koja se isplaćuje o dospjeću. Evidencije o vlasnicima državnih zadužnica vode se kao elektronički zapisi kod Ministarstva financija, saveznih rezervnih banaka ili financijskih institucija, ovisno o tome tko ih je prodavao.⁶⁹

4.2.4. Inflacija

Inflacija je porast agregatne razine cijena u odnosu na vrijednost novca. To je pad vrijednosti novca. Vrijednost novca označava njegova kupovna moć, odnosno ako u određenoj privredi postoji inflacija, kupovna moć te valute pada. U uvjetima inflacije dolazi do poremećenih

⁶⁷ Leko, V.: Tehnika bankovnog poslovanja, pomoćni materijal za izučavanje, Ekonomski fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2004., str. 120.

⁶⁸ Ibidem

⁶⁹ Ibidem

robno novčanih odnosa. Postoje različiti uzroci inflacije. Jedan od važnijih je prekomjerno povećanje novčane mase u opticaju.

Stopa inflacije je stopa promjene razine cijene i mjeri se na sljedeći način:⁷⁰

$$\text{STOPA INFLACIJE} = \frac{\text{RAZINA CIJENA (godina t)} - \text{RAZINA CIJENA (godina t-1)}}{\text{RAZINA CIJENA (godina t - 1)}} \times 100$$

Neki od nepovoljnijih učinaka inflacije su:⁷¹

- inflacija zamagljuje signale o relativnim cijenama,
- inflacija stvara neizvjesnost,
- inflacija dovodi do preraspodjele-redistribucije dohotka,
- inflacija ima dvojak učinak na državni proračun,
- inflacija negativno utječe na ekonomske odnose s inozemstvom,
- inflacija se negativno održava na politički sustav.

Država teško može potići ravnotežu proračuna. Razlog toga je što rashodi rastu, a prihodi kasne te gube na realnoj vrijednosti. Također može biti situacija da su prihodi utvrđeni na nerealnim osnovama, a razlog je što su određeni u vremenu nepostojanja inflacije, a naplaćuju se u vrijeme inflacije. Ipak, država je uvijek neto dužnik i vrši se redistribucija dohotka od vjerovnika prema dužniku. Taj način pogoduje državnom proračunu, i stoga možemo reći da država ima dvojak učinak na državni proračun.

Stalna utrka s cijenama, nesigurni uvjeti života i poslovanja stvaraju nesigurnost i nepovjerenje u institucije sustava. Inflacija uzrokuje nezadovoljstvo i želju za promjenama koje se ne moraju uvijek dogoditi na legalan i demokratski način. Vrlo često se javljaju socijalni nemiri koji za posljedicu mogu imati i sukobe s organima vlasti te nasilno rušenje političkog sistema.⁷²

Inflacija se mjeri s indeksom potrošačkih cijena, ali i s drugim statističkim indeksima. Indeks potrošačkih cijena je promjena cijena tipične košarice dobara i usluga. Košarica koja predstavlja indeks sadrži proizvode i usluge kao što je hrana, odjeća, gorivo, računalo ili frizerske usluge. Visina inflacije se određuje u odnosu na promjenu vrijednosti košarice

⁷⁰ Benić, Đ.: Makroekonomija, Školska knjiga, Zagreb, 2016., str. 414.

⁷¹ Wasserbauer, B.: Osnove ekonomije, Veleučilište u Karlovcu, 2. dopunjeno izdanje, Karlovac, 2007., str.254.

⁷² Ibidem, str.255.

proizvoda i usluga u određenom vremenskom razdoblju. Stoga ako je na kraju godine ukupna vrijednost košarice skuplja za 10%, onda je godišnja stopa inflacije 10%.

Deflator domaćeg proizvoda je odnos nominalnog i realnog bruto domaćeg proizvoda (BDP), a definira se kao prosječna cjenovna promjena svih dobara koja su uključena u BDP, kao što je potrošnja, investicija, vladina nabava i neto izvoz. Deflator se upotrebljava kako bi se uklonio inflacijski utjecaj iz BDP-a.⁷³

Ulogu nadglednika i kontrolora inflacije u državi obično ima središnja banka. Središnja banka svojom monetarnom politikom pokušava održati mjeru inflacije stabilnom (2-3%). Zbog svoje povezanosti sa stopom nezaposlenosti, umjerena inflacija je poželjna.

Održavanje stabilnosti cijena osnovni je cilj Hrvatske narodne banke, odnosno središnja banka podupire nisku i stabilnu inflaciju. Stabilnost cijena osnovni je preduvjet za održiv gospodarski rast. Stabilnost cijena u kontekstu cilja monetarne politike ne znači da stopa inflacije treba biti jednaka nuli, već je cilj ostvarivanje blago pozitivne stope inflacije u dužem razdoblju.

Niska i stabilna inflacija pridonosi višim razinama gospodarske aktivnosti i zaposlenosti putem više kanala.⁷⁴

1. Niska i stabilna inflacija povećava transparentnost cijena, odnosno omogućuje potrošačima da iz cijena dobiju pravilnu i kvalitetnu informaciju o relativnoj vrijednosti pojedinih dobara. Naime, iskustva pokazuju da visoke stope inflacije rezultiraju velikim promjenama relativnih cijena. Kod nižih stopa inflacije cijene su stabilnije, odnosno lakše je uspoređivati vrijednosti različitih dobara i predvidjeti njihove promjene. U takvom okruženju potrošači i poduzeća mogu kvalitetnije donositi odluke o potrošnji, štednji i investicijama, što rezultira učinkovitijom raspodjelom ukupnih resursa u gospodarstvu te naposljetku povećanjem blagostanja i proizvodnog potencijala gospodarstva.
2. U uvjetima stabilnih cijena smanjuje se vjerojatnost da će se kućanstva i poduzeća svojim resursima koristiti u svrhu zaštite od inflacije umjesto da ih usmjere u proizvodnju. To može utjecati na destimuliranje investicija u produktivnije sektore, može potaknuti odljev kapitala te naposljetku kočiti gospodarski rast. Osim toga, visoka i

⁷³ Benić, Đ.: Makroekonomija, Školska knjiga, Zagreb, 2016., str. 416.

⁷⁴ Hrvatska narodna banka, Zašto je važna stabilnost cijena, <https://www.hnb.hr/-/zasto-je-vazna-stabilnost-cijena->, 15.06.2020.

promjenjiva inflacija povećava nesigurnost i neizvjesnost pred onim što donosi budućnost, što još više iskrivljuje vrijednosne prosudbe i utječe na očekivanja koja mogu bitno ugroziti pravilno donošenje ekonomskih i investicijskih odluka.

3. Niska i stabilna inflacija pridonosi smanjenju premije na inflacijski rizik ugrađene u kamatne stope (to je zapravo nadoknada koju vjerovnici zahtijevaju od dužnika da bi se osigurali od rizika gubitka vrijednosti njihove imovine). Manja premija na rizik od inflacije pridonosi smanjenju realnih kamatnih stopa te tako potiče investicije.

Antiinflacijska politika je mjera monetarne politike koje poduzima središnja banka, a djeluje na pozicije poslovnih banaka, visinu kamatnih stopa na tržištu, devizne tečajevе te na razinu cijena. Rezultati monetarnih mjera ovise o financijskoj strukturi i razvijenosti financijskog tržišta neke zemlje. Ako su struktura i tržište razvijeniji, onda će i učinci monetarne politike biti djelotvorniji na robne tokove.

Deflacija je pojava obratna od inflacije i također je prate poremećaji ravnoteže robnih i novčanih fondova koji se iskazuju padom opće razine cijena i troškova poslovanja zbog nedovoljne količine novčane mase u opticaju u odnosu na robne tokove. To je monetarna pojava koja ide pod ruku s gospodarskom depresijom. Za kontrolu inflacije se koriste tržišne mjere, monetarne i fiskalne. Mjere se koriste kako bi se uklonile kod deflacije negativne posljedice kao što su: smanjenje količine novca u opticaju, povećanje robnih fondova, negativna vanjsko trgovinska bilanca i loša konjunktura gospodarstva.

Ako deflacija potraje, postoji opasnost da je ekonomski subjekti (kućanstva, poduzeća, država itd.) ugrade u svoja očekivanja, pa posljedično odluče odgađati potrošnju očekujući da će cijene biti još niže u budućnosti. To dovodi do smanjenja prihoda poduzeća, koja su potom prisiljena smanjiti svoje troškove, a to u pravilu dovodi do smanjenja plaća i/ili otpuštanja radnika. Rastuća nezaposlenost utječe na nastavak smanjivanja potražnje kućanstava za dobrima i uslugama, izazivajući daljnji pritisak na pad cijena. To može dovesti do pojave deflacijske spirale, koja može imati dalekosežne i dugotrajne negativne posljedice na gospodarstvo.⁷⁵

⁷⁵ Hrvatska narodna banka, Ciljevi monetarne politike, <https://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/monetarna-politika/ciljevi>, 15.06.2020.

4.2.5. Nezaposlenost

Nezaposlenost je uz inflaciju i nestabilne cikluse rasta, najveći problem tržišnog gospodarstva. Stoga se problemu nezaposlenosti posvećuje izuzetna pažnja budući se taj pojam vezuje za učinkovito funkcioniranje nacionalnog gospodarstva i pokazuje uspješnost ili neuspješnost izvršne vlasti u provođenju makroekonomske politike. Nezaposlenost se definira kao stanje u kojem se dio radno sposobnog stanovništva ne može zaposliti u skladu sa svojim sposobnostima i kvalifikacijama, uz uobičajeni dohodak, najamninu, plaću ili kakvu drugu zaradu.⁷⁶

Visoka stopa nezaposlenosti smanjuje i kupovnu moć stanovništva, proizvodnju i agregatnu potražnju, investicije i utječe na pad realnog bruto domaćeg proizvoda. Trpi i državni proračun budući je potrebno izdvojiti sredstva kao naknade za nezaposlene i socijalne programe. Dolazi do poremećaja u proračunu jer je potrebno preraspodijeliti proračunska sredstva ili povećati proračun. Povećanje proračuna može se ostvariti povećanjem poreza ili deficitom što ima nepovoljne učinke.

Političko socijalni aspekti nezaposlenosti također su nepovoljni. Visoka stopa nezaposlenosti dovodi do diobe stanovništva na one koji rade i one koji ne rade što stvara napetost, neizvjesnost i nezadovoljstvo što direktno utječe na društveno političku stabilnost države. Također se javlja porast kriminala, alkoholizam, uživanje droge, problemi u obiteljima itd.⁷⁷

4.2.6. Phillipsova krivulja

Phillips je utvrdio da postoji veza između inflacije i nezaposlenosti i da razina nezaposlenosti može biti smanjena, a da se ne poveća inflacija sve do granice gdje je krivulja horizontalna. U njegovoj studiji to je razina od 5,5%. Osim toga utvrdio je da se ekonomska aktivnost može pokrenuti na različitim razinama zaposlenosti i proizvodnje. Nadanje, on smatra da vlada može izabrati još nižu razinu nezaposlenosti od teorijski postavljene, ali mora pritom znati da će to kao trošak proizvesti višu inflaciju. U njegovoj izvornoj studiji koja je u stvari

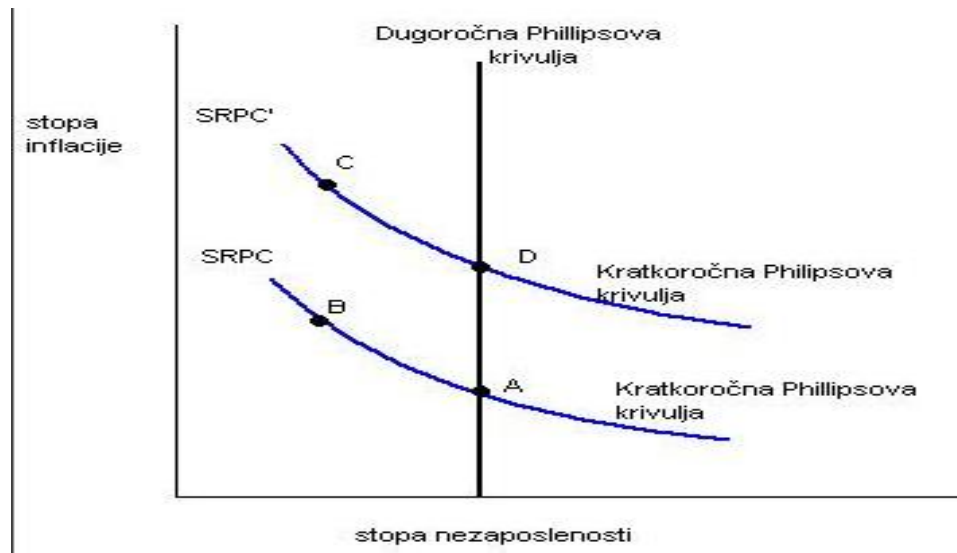
⁷⁶ Wasserbauer, B.: Osnove ekonomije, Veleučilište u Karlovcu, 2. dopunjeno izdanje, Karlovac, 2007., str.265.

⁷⁷ Ibidem, str.266.

statističko istraživanje, stoji da razina nezaposlenosti od 2,5% zahtijeva prihvaćanje stope inflacije od 2%. Time je stvorena ideja o “trade offu” između zaposlenosti i inflacije.⁷⁸

Phillipsova krivulja analizira se u mnogih gospodarstava. Ona omogućuje vladama da upravljanjem i kontrolom potražnje kratkoročno postiču željenu točku duž krivulje. Porastom potražnje smanjuje se nezaposlenost, povećava output, ali i raste inflacija. Phillipsova krivulja točno pokazuje koliko se povećavaju cijene zbog željenog smanjenja nezaposlenosti i povećanja outputa. Vlade razmatraju različite mogućnosti razine inflacije i nezaposlenosti budući nije moguće postići istodobno i stabilnost i punu zaposlenost i da bude u skladu s Phillipsovom krivuljom.

Graf 4.: Phillipsova krivulja

Izvor: <http://www.h3s.org/pocela/grafovi/>, 15.06.2020.

Kao što je vidljivo na grafu postoje kratkoročna i dugoročna Phillipsova krivulja. Kratkoročna Phillipsova krivulja (SRPC) je opadajuća i nelinearna krivulja te prema njoj veza između inflacije i nezaposlenosti ostaje stabilna sve dok je neočekivana stopa inflacije nepromijenjena. Međutim, ako dođe do promjene, kratkoročna Phillipsova krivulja će promijeniti položaj. S druge strane, dugoročna Phillipsova krivulja je okomita linija i postoji prirodna stopa nezaposlenosti koja ne ubrzava inflaciju.⁷⁹

⁷⁸ Lovrinović, I., Ivanov, M.: Monetarna politika, RRIF plus d.o.o., Zagreb, 2009., str.417.

⁷⁹ Benić, Đ.: Makroekonomija, Školska knjiga, Zagreb, 2016., str.441.

Budući je model Phillipsove krivulje odviše jednostavan da bi mogao biti realan, upućene su mu brojne kritike. To znači da Phillipsova krivulja vrijedi samo u vrlo kratkim razdobljima, a da u dugom razdoblju nije moguća zbog učinka očekivanja i prirodne stope nezaposlenosti. Odnosno, u nekom kraćem vremenskom periodu se može provoditi ekspanzivna monetarna politika za smanjivanje nezaposlenosti, ali se ista s vremenom vraća na svoju prirodnu stopu i daljnja ekspanzijska monetarna politika vodi višoj inflaciji.

5. MEĐUNARODNA RAZMJENA

Suvremene države definiraju politiku, ali i strategiju sudjelovanja zemlje u međunarodnoj razmjeni dobara i usluga.⁸⁰ Pritom se uzimaju u obzir razvojni ciljevi zemlje, dugoročna strategija ekonomskih odnosa s inozemstvom (stupanj zatvorenosti ili otvorenosti nacionalne privrede), politika cijena, izvozno-uvožno zakonodavstvo (carine), monetarno-kreditna politika i sl. Teorija smatra kako je sudjelovanje u međunarodnoj razmjeni nužnost bez koje se ne može prosperirati u budućnosti. Međunarodna razmjena (trgovina) uključuje razmjenu dobara između različitih zemalja u svijetu. Svjetska trgovina ima veliku važnost za proizvodnju, a time i za rast i prosperitet pojedinih zemalja svijeta. Pored toga, međunarodna trgovina podrazumijeva nesmetanu cirkulaciju različitih nacionalnih valuta diljem svijeta.⁸¹

5.1. Vanjskotrgovinska politika

Vanjskotrgovinska politika je skup mjera i instrumenata kojima državne vlasti neke zemlje reguliraju područje razmjene roba i usluga s inozemstvom. Cilj je unapređenje konkurentnosti gospodarstva na svjetskom tržištu i uključivanje u međunarodnu podjelu rada.

Vanjskotrgovinska politika može biti:⁸²

1. Aktivna – aktivna vanjskotrgovinska politika je ona koja utječe na izvoz kao npr. izvoznim premijama, subvencijama, transportnim refrakcijama itd.,
2. Pasivna – pasivna vanjskotrgovinska politika je ona koja utječe na uvoz kao npr. carine, količinska ograničenja, administrativna ograničenja itd.

Vanjskotrgovinska politika sastavni je dio makroekonomske politike jedne zemlje i suverene države jer je, u pravilu, samostalno donose. Ipak, na međunarodnoj razini države su primorane da koordiniraju svoju politiku sklapanjem međunarodnih konvencija, ugovora, sporazuma i/ili pristupanjem različitim međunarodnim asocijacijama ili multilateralnim organizacijama. Ovo iz razloga što autonomno vođenje vanjskotrgovinske politike, koje bi

⁸⁰ Babić, M.: Međunarodna ekonomija, IV izdanje, Mate d.o.o., Zagreb, 1996., str.3.

⁸¹ Kovačević, B.: Osnove poslovne ekonomije, Mikrorad i Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, 2001., str. 375.

⁸² Wasserbauer, B.: Osnove ekonomije, Veleučilište u Karlovcu, 2. dopunjeno izdanje, Karlovac, 2007., str.291.

išlo na štetu potencijalnih trgovinskih partnera, može dovesti zemlju u izolaciju i poništiti pozitivne učinke vanjske trgovine.⁸³

Za današnje je vrijeme tipično da država intervenira u svim socijalnim i ekonomskim odnosima i ta intervencija je najjača u sektoru vanjske trgovine i međunarodnim plaćanjima. Države obično kombiniraju politike pri međusobnom trgovanju, a provođenje vanjsko-trgovinske politike je moguće pomoću mjera i instrumenata vanjskotrgovinske politike.

Postoje dvije temeljne grupe instrumenata vanjskotrgovinske politike:

- politika razmjene i
- politika deviznog tečaja.

5.1.1. Politika razmjene

Zemlje se u svijetu razlikuju po uvjetima za proizvodnju. U pojedinim dijelovima svijeta mogu se ili ne mogu proizvoditi neka dobra. Zemlje koje nisu u mogućnosti proizvoditi neka dobra zbog klimatskih, energetskih ili tehničkih uvjeta moraju uvoziti dobra iz drugih dijelova svijeta. Također zemlje koje su u toj poziciji moraju uvoziti dobra koja same nisu u mogućnosti proizvesti. Država može koristiti carinsku ili bescarinsku zaštitu.

Carine su davanja koja država naplaćuje pri prijelazu robe preko carinske crte. Potrebne su zbog ostvarivanja određenih utjecaja vanjskotrgovinske razmjene kao sredstvo zaštite domaće proizvodnje i za potrebe državnog proračuna, odnosno zbog ostvarivanja fiskalne uloge. Stoga razlikujemo:

1. fiskalne ili financijske carine i
2. ekonomske ili zaštitne carine.

Fiskalna uloga carine je ona gdje se carine koriste kao sredstvo punjenja državnog proračuna. Obično se uvode na onu robu koja se u zemlji ili ne proizvodi ili je njena proizvodnja nepoznata. U slučaju da je ta uloga carine pretežita, država treba odrediti takvu carinsku

⁸³ Ibidem

stopu koja će maksimizirati njen prihod. Odnos između carinske stope i prihoda od carina može se prikazati poznatom Lafferovom krivuljom.⁸⁴

Graf 5.: Lafferova krivulja

Izvor: Institut za javne financije, http://www.ijf.hr/pojmovnik/lafferova_krivulja.htm, 16.06.2020.

Kako se vidi iz prikazane krivulje pri poreznoj stopi od nula posto i pri stopi od sto posto porezni su prihodi jednaki nuli. Porastom porezne stope rastu i porezni prihodi, no nakon neke točke porast porezne stope više ne puni dodatno i poreznu blagajnu već upravo obrnuto. Daljnjim porastom porezne stope nakon točke M opadaju i porezni prihodi. Naime, visoke porezne stope destimuliraju ljude da rade i da štede. Oni svoju gospodarsku aktivnost ili sele u područje neslužbenog gospodarstva, ili se pak odlučuju na više dokolice, a manje rada. Točka M predstavlja optimalnu poreznu stopu uz koju se ostvaruju maksimalni porezni prihodi. Povećanjem porezne stope iznad visine određene u točki M ljudi počinju manje raditi, a država ostvaruje i niže porezne prihode. Povećanjem porezne stope država nije dakle posegnula za prihvatljivom mjerom fiskalne politike: državni

⁸⁴ Ibidem, str. 292.

prihodi su manji, manji je radni napor, niže investicije i niži rast. Zadržala se recesija, i država nije uspjela potaknuti rast.⁸⁵

Ekonomске ili zaštitne carine se uvode s osnovnim ciljem da se zaštiti domaća proizvodnja od inozemne konkurencije i omogući razvoj domaće proizvodnje. Država uvodi carine na ona uvozna dobra za koja ocijeni da predstavljaju opasnost za domaću proizvodnju.

Osim carinske zaštite, država može koristiti i bescarinsku zaštitu koju čine mjere koje države poduzimaju u odnosu na druge države, osim carina, a kako bi se ograničile vanjskotrgovinske razmjene.

Dok su carine primarni oblik zaštite, bescarinske mjere ubrajamo u tzv. sekundarne mjere zaštite domaćeg gospodarstva. Prema kvantitativno-kvalitativnom gledištu zaštite imamo:⁸⁶

1. Kvantitativne mjere bescarinske zaštite su one mjere kojima država ograničava uvoz odnosno izvoz dobara putem količina ili vrijednosti. To su izravne mjere ograničavanja uvoza i/ili izvoza i pojavljuje se u dva oblika, i to kao kvote ili kontingenti i plafoni. Kvote ili kontingenti su apsolutne granice, koje mogu biti iskazane vrijednosno ili količinski, do kojih gospodarstvo može uvoziti ili izvoziti u određenom vremenskom razdoblju. Plafoni su specifične vrste ograničenja uvoza u sustav bescarinske zaštite EU. Za dobra su određeni tzv. plafoni tj. količine do kojih može uvoziti uz korištenje utvrđenih beneficija. Kada uvezene količine pređu plafon uvode se pristojbe na dodatne količine uvezenih dobara.
2. Kvalitativne mjere bescarinske zaštite su one mjere kojima država ograničava uvoz odnosno izvoz dobara putem propisa koji se odnose na kvalitetu robe. To su neizravne mjere ograničavanja uvoza i/ili izvoza. U te mjere ubrajamo norme, pakiranja, označavanja, oznake o porijeklu robe itd.

U slučaju dumping, odnosno kada je prodaja robe ispod cijene koštanja koriste se antidampinški postupci. Dampinška cijena je ona koja ne pokriva varijabilne troškove proizvodnje nekog proizvoda. Varijabilni troškovi su oni koji se mijenjaju u ukupnom iznosu razmjerno s promjenom opsega proizvodnje. Antidampinški postupci se ubrajaju u posebnu mjeru bescarinske zaštite.

⁸⁵ Institut za javne financije, http://www.ijf.hr/pojmovnik/lafferova_krivulja.htm, 16.06.2020.

⁸⁶ Wasserbauer, B.: Osnove ekonomije, Veleučilište u Karlovcu, 2. dopunjeno izdanje, Karlovac, 2007., str.294.

Države koriste dampinške cijene kod izvoza svojih proizvoda u slučaju da žele doći do deviza ili ukoliko žele osvojiti strano tržište nerealno niskim cijenama.⁸⁷

5.1.2. Politika deviznog tečaja

Devizni tečaj predstavlja cijenu domaćeg novca izraženu u stranom novcu, odnosno koliko jedinica domaćeg novca treba dati za jedinicu stranog novca i to je tzv. sustav direktnog kotiranja. Sustav indirektnog kotiranja primjenjuje samo Velika Britanija pa se tamo devizni tečaj definira kao broj jedinica strane valute koji treba dati za jedinicu domaćeg novca.⁸⁸

Devizni tečaj se formira na temelju ponude i potražnje na deviznom tržištu, a formirat će se u onoj točki gdje su ponuda i potražnja stranih sredstava plaćanja u ravnoteži. To znači da devizni tečaj raste ako se poveća potražnja ili smanji ponuda stranih sredstava plaćanja, a pada ako se smanji potražnja ili poveća ponuda stranih sredstava plaćanja.

Kada država utječe na veličinu deviznog tečaja razlikujemo:

- devalvaciju i
- revalvaciju.

Devalvacija je pad intervalutarne vrijednosti novca. Pojavljuje se kada država smanjuje vrijednost domaćeg novca u odnosu na strane valute. Cilj devalvacije je izravnavanje nivoa domaćih cijena s cijenama u inozemstvu zbog ostvarivanja međunarodne konkurentnosti domaćih izvoznika. Devalvacija omogućuje kratkoročne pozitivne efekte na međunarodnu konkurentnost domaćih proizvođača, i to sve dok je rast cijena na domaćem tržištu manji od stope devalvacije.

Promatrano kroz duže vremensko razdoblje, devalvacija ima negativne efekte na državu:

- dolazi do pada životnog standarda stanovništva zbog rasta cijena,
- dolazi do rasta cijena na domaćem tržištu,
- pojavljuju se inflacijski pritisci,
- partneri u međunarodnoj razmjeni nepovoljno reagiraju na devalvaciju i traže određene benefite za sebe, kao na primjer smanjenje cijene u EUR.

⁸⁷ Ibidem, str. 295.

⁸⁸ Peršin, I., Šokman, A., Lovrinović I.: Monetarna politika, Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković, Pula, 2001., str.336.

Revalorizacija je rast intervalutarne vrijednosti novca. Javlja se kada država povećava vrijednost domaće valute u odnosu na strane valute. Revalorizacijom se želi spriječiti pojavljivanje inflacije te prekomjerni izvoz roba i usluga.

Njome se ne podiže konkurentna sposobnost države, već joj je cilj:

- smanjenje efekata uvezene inflacije,
- smanjenje potražnje na domaćem tržištu,
- poboljšanje uvjeta trgovanja s inozemstvom (smanjenje izvoza i povećanje uvoza).

Devizne intervencije jedan su od instrumenata monetarne politike. Najčešće korištene operacije Hrvatske narodne banke jesu konačne operacije, i to operacije kupoprodaje deviza, odnosno devizne aukcije. Navedene operacije mogu se smatrati operacijama fine prilagodbe, ali katkad su i strukturne. Devizne aukcije provode se radi očuvanja stabilnosti domaće valute i održavanja likvidnosti plaćanja u zemlji i inozemstvu. Deviznim aukcijama središnja banka nastoji utjecati na kretanje deviznog tečaja domaće valute u odnosu na referentnu stranu valutu. Hrvatska narodna banka provodi devizne aukcije u situacijama kada procijeni da je potrebno ublažiti kretanje tečaja kune u odnosu na euro. Kupnjom strane valute središnja banka provodi emisiju domaće valute, čime povećava količinu domaće valute u optjecaju istodobno povlačeći stranu valutu iz optjecaja te tako utječe na deprecijaciju domaće valute. U suprotnome, prodajom strane valute središnja banka povlači domaću valutu iz optjecaja te utječe na aprecijaciju domaće valute u odnosu na referentnu stranu valute.

6. DRŽAVNE KONTROLNE ORGANIZACIJE

6.1. Porezna uprava

Porezna uprava je jedinstvena i samostalna upravna organizacija u sastavu Ministarstva financija.⁸⁹

Porezna uprava obavlja slijedeće poslove:⁹⁰

1. organizira i koordinira, prati i nadzire naplatu proračunskih prihoda,
2. prikuplja, evidentira i obrađuje podatke, bitne za razrez i plaćanje poreza, pristojbi i drugih proračunskih prihoda,
3. utvrđuje porezne obveze pravnih i fizičkih osoba,
4. provjerava ispravnost i potpunost podnijetih poreznih prijava,
5. obavlja nadzor kod poreznih obveznika radi utvrđivanja da li su pravilno i pravodobno obračunate i izvršene porezne obveze,
6. utvrđuje povrede poreznih propisa te vodi prekršajni postupak,
7. evidentira i obrađuje podatke o obračunatim i naplaćenim porezima,
8. prati i analizira primjenu poreznih propisa i poreznih sustava,
9. prisilno naplaćuje poreze, pristojbe i druge proračunske prihode,
10. osigurava prikupljanje i automatsku obradu podataka o proračunskim prihodima putem jedinstvenog informacijskog sustava,
11. brine o razvoju i unapređenju poreznog sustava.

Instrumenti porezne uprave:

- carine,
- doprinosi,
- porez na dobit,
- porez na dodanu vrijednost,
- porez na dohodak,
- porez na imovinu,
- porez na promet,

⁸⁹ Narodne novine, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1993_08_75_1539.html, 17.06.2020.

⁹⁰ Ibidem

- proporcionalni porez,
- trošarine.

Pojam carina smo već objasnili u prethodnom dijelu rada.

Doprinosi za mirovinsko i zdravstveno osiguranje vrsta su obveznih nameta (postoji prvi i drugi stup mirovinskog osiguranja te treći dobrovoljni). Ubiru se iz plaće (tj. na teret zaposlenika) i na plaću (tj. na teret poslodavca) te se skupljaju u izvanproračunskim fondovima. Svrha im je financiranje sustava socijalnog osiguranja građana. Mirovinsko i zdravstveno provode javne ustanove, tj. izvanproračunski fondovi: Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje i Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje.

Porez na dobit je porez što ga trgovačka društva plaćaju na ostvarenu dobit, odnosno na razliku prihoda i rashoda.

Porez na dodanu vrijednost čini svefazni porez na promet koji se obračunava u svakoj fazi proizvodno-prodajnog ciklusa, ali samo na iznos dodane vrijednosti koja je stvorena u toj fazi, a ne na cjelokupnu vrijednost proizvodnje.⁹¹

Porez na dohodak definira se kao izravni porez, tj. kao porez koji se nameće izravno na dohodak osobe ili domaćinstva koje bi trebalo snositi porezni teret. Porez na dohodak najtipičniji je oblik izravnih poreza, dok je porez na promet najtipičniji oblik neizravnih poreza.⁹²

Porez na imovinu može poprimiti oblik poreza na posjed ili poreza na neto imovinu. Porez na posjed razrezuje se obično jedanput u godini na realnu imovinu: kuće, stanove i zemlju. Porez na neto imovinu obično obuhvaća oporezivanje neto imovine, tj. ukupne imovine (pokretne i nepokretne) umanjene za obveze po toj imovini, najčešće obveze po stambenim kreditima.⁹³

Porez na promet određen je u postotku na cijenu dobra ili usluge koje se razmjenjuju. Plaća ga kupac pri svakoj kupovini robe, ali je prodavatelj odgovoran za njegovo prikupljanje i uplaćivanje državi.

Proporcionalni porez (engl. flat tax) označava porezni sustav u kojemu poduzeća i pojedinci plaćaju porez na dohodak po istoj stopi, a ne po različitim, progresivnim stopama. Dakle, porez na dohodak ne plaća se po različitim stopama na način da se viši dohoci oporezuju i

⁹¹ Šimurina, N., et al.: Javne financije u Hrvatskoj, Ekonomski fakultet Zagreb, 2012., str. 36.

⁹² Institut za javne financije, <https://www.ijf.hr/hr/korisne-informacije/pojmovnik-javnih-financija/15/porezi/279/porez-na-dohodak/285/>, 17.06.2020.

⁹³ Institut za javne financije, <https://www.ijf.hr/hr/korisne-informacije/pojmovnik-javnih-financija/15/porezi/279/porez-na-imovinu/286/>, 17.06.2020.

višim stopama, već po jednakoj stopi za sve dohotke. Granična porezna stopa konstantna je na svim razinama dohotka.⁹⁴

Trošarine su dodatni porez koji se plaća na potrošnju određenih proizvoda kao što su alkohol, cigarete ili benzin.

6.2. Ured za sprečavanje pranja novca

Ured za sprečavanje pranja novca je financijsko-obavještajna jedinica Republike Hrvatske. Djeluje u sastavu Ministarstva financija kao ustrojstvena jedinica koja samostalno i neovisno obavlja temeljne i druge zadaće propisane Zakonom o sprečavanju pranja novca i financiranja terorizma. Ured jednom godišnje putem Ministarstva financija podnosi Vladi Republike Hrvatske izvještaj o svome radu. Obavještava Europsku komisiju o svome nazivu i adresi.⁹⁵

Pranje novca se odnosi na rješavanje, pretvaranje ili čišćenje novca stečenog kriminalnim aktivnostima. Najčešće je vezano uz trgovinu drogom, oružje, prostituciju, financiranje terorizma te prijelaz novca preko međunarodnih granica i ponovno uključivanje tog novca u regularne novčane tokove. Tako novac može putovati iz zemlje s dobrom ekonomskom politikom u kojoj se ostvaruju više stope dobiti u zemlje s lošijom politikom i nižim prinosima od uložених sredstava. Na taj način može doći do narušavanja postojećih ekonomskih tokova.

Pojam "pranje novca" podrazumijeva niz aktivnosti u bankovnom, novčarskom ili drugom gospodarskom poslovanju s ciljem prikrivanja pravoga izvora novca, odnosno imovine ili prava priskrbljenih novcem koji je stečen na nezakonit način. Važno obilježje pojave pranja novca jest to da njemu uvijek prethodi neka nezakonita radnja. Općenito, pod pojmom pranja novca podrazumijeva se svaki postupak usmjeren na prikrivanje nezakonito stečenog prihoda na način da se prikaže kao da se radi o zakonitoj zaradi.⁹⁶

⁹⁴ Institut za javne financije, <https://www.ijf.hr/hr/korisne-informacije/pojmovnik-javnih-financija/15/porezi/279/proporcionalni-porez/288/>, 17.06.2020.

⁹⁵ Ministarstvo financija, <https://mfin.gov.hr/istaknute-teme/ured-za-sprjecavanje-pranja-novca/143>, 18.06.2020.

⁹⁶ Hrvatska narodna banka, Sprečavanje pranja novca i financiranja terorizma, <https://www.hnb.hr/-/sprjecavanje-pranja-novca-i-financiranja-terorizma?>, 18.06.2020.

Nadzorna tijela koja obavljaju nadzor nad obveznicima u pogledu provedbe mjera za sprječavanje pranja novca su:⁹⁷

- a) Hrvatska narodna banka,
- b) Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga,
- c) Financijski inspektorat Republike Hrvatske,
- d) Porezna uprava,
- e) Carinska uprava.

Hrvatska narodna banka (HNB) nadzire provedbu Zakona kod kreditnih institucija, kreditnih unija, institucija za platni promet i institucija za elektronički novac. Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga (HANFA) nadzire provedbu Zakona kod sudionika tržišta kapitala, fondova i osiguranja te faktoring i leasing društava. Financijski inspektorat nadzire provedbu Zakona, kao primarni nadzornik, u sektoru profesionalnih djelatnosti (odvjetnici, javni bilježnici, vanjski računovođe, revizori i porezni savjetnici) te u sektoru tzv. nebankovnih financijskih institucija (mjenjača, pružatelja usluga prijenosa novca i dr.). Porezna uprava nadzire provedbu Zakona kod priređivača igara na sreću. Porezna uprava također provjerava poštuju li domaće pravne i fizičke osobe koje obavljaju registriranu djelatnost u RH propisano ograničenje naplate u gotovini u vrijednosti od 75.000,00 HRK i većoj. Porezna uprava nadzire i provedbu Zakona vezano za Registar stvarnih vlasnika, odnosno utvrđuje raspoložu li pravni subjekti i upravitelji trusta te s trustom izjednačeni subjekti stranoga prava točnim i potpunim podacima o svom stvarnom vlasniku i jesu li na način i u rokovima propisanim Pravilnikom o Registru stvarnih vlasnika upisali točne i potpune podatke u Registar. Carinska uprava nadzire prijenos gotovine preko državne granice.⁹⁸

⁹⁷ Ibidem

⁹⁸ Ibidem

6.3. Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga

Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga (Hanfa) je nadzorno tijelo koje obavlja nadzor financijskih tržišta, financijskih usluga te pravnih i fizičkih osoba koje te usluge pružaju.⁹⁹

Hanfa provodi nadzor nad poslovanjem burzi i uređenih javnih tržišta, investicijskih društava i izdavatelja vrijednosnih papira, brokera i investicijskih savjetnika, vezanih zastupnika, središnjeg klirinškog depozitarnog društva, društava za osiguranje i reosiguranje, zastupnika i posrednika u osiguranju i reosiguranju, društava za upravljanje investicijskim i mirovinskim fondovima, mirovinskih osiguravajućih društava, investicijskih i mirovinskih fondova, Središnjeg registra osiguranika, Fonda hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji, Umirovljeničkog fonda i pravnih osoba koje se bave poslovima leasinga i faktoringa, osim ako ih banke obavljaju unutar svoje registrirane djelatnosti.¹⁰⁰

Temeljni ciljevi HANFA-e su promicanje i očuvanje stabilnosti financijskog sustava i nadzor zakonitosti poslovanja subjekata nadzora. Agencija se rukovodi načelima transparentnosti, izgradnje povjerenja među sudionicima financijskog tržišta i izvješćivanja potrošača. HANFA je dužna jednom godišnje za proteklu kalendarsku godinu podnijeti Vladi Republike Hrvatske i Hrvatskom saboru izvješće o svom radu i stanju financijskih institucija i tržišta koje ulaze u njen djelokrug i nadležnost. Među prvim velikim izazovima pred kojim se HANFA našla, bila je prodaja farmaceutske kompanije PLIVA d.d.¹⁰¹

Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga (Hanfa) i HNB surađuju i usklađuju svoje aktivnosti preko Operativnog odbora za nadzor financijskog sustava. Osim u nadzoru suradnja se očituje i u kontinuiranoj razmjeni informacija o pojedinim predmetima, pri izdavanju odobrenja i suglasnosti te u iniciranju i donošenju zakonskih propisa.¹⁰²

⁹⁹ Hanfa, <https://www.hanfa.hr/o-nama/>, 19.06.2020.

¹⁰⁰ Ibidem

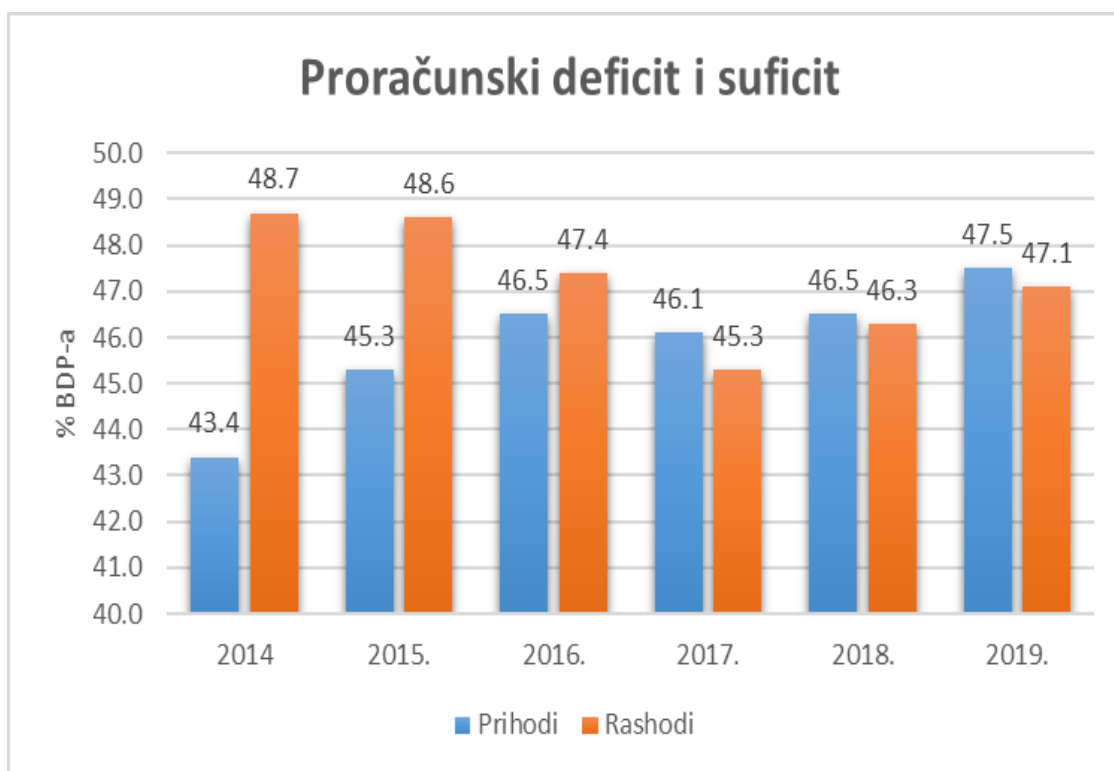
¹⁰¹ Hanfa, https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatska_agencija_za_nadzor_financijskih_usluga, 19.06.2020.

¹⁰² Hrvatska narodna banka, Uloga HNB-a, <https://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/supervizija/sprecavanje-pranja-novca-i-financiranja-terorizma/>, 19.06.2020.

7. ANALIZA KRETANJA FISKALNE I MONETARNE POLITIKE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Fiskalni nadzor Europske komisije nad zemljama članicama temelji se na Izvještaju o prekomjernome proračunskome manjku i razini duga opće države. Ugovorom iz Maastrichta uspostavljena su dva glavna kriterija fiskalnog nadzora: udio proračunskog manjka (deficita) opće države zemlje članice ne smije biti veći od 3% BDP-a, a konsolidirani dug opće države veći od 60% BDP-a.¹⁰³

Graf 6: Proračunski deficit i suficit Republike Hrvatske

Izvor: : izrada autora prema Hrvatska narodna banka, Tablica I2 Glavni makroagregati opće države u skupu računa ESA 2010, <https://www.hnb.hr/opca-drzava>, 20.06.2020.

Proračunski deficit 2015.godine iznosio je 3,3% BDP-a, što je pad deficita u odnosu na 2014. godinu. Na manji iznos deficita je utjecao i niži proračunski manjak u odnosu na plan, kao i prebacivanje mirovinskih doprinosa iz II. stupa u proračun. Deficit 2015.godine uzrokovalo je i preuzimanje duga Imunološkog Zavoda, HŽ Carga i HŽ Putničkog prijevoza.

¹⁰³ https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/12-01-02_01_2018.htm, 20.06.2020.

U 2016.godini Republika Hrvatska je ostvarila niži deficit od 0,9% BDP-a. Razlog smanjenja deficita 2016.godine je rast u sektorima gospodarstva, a najviše u turističkoj sezoni. Na manji deficit utjecalo je i povećanje poreznih prihoda kao što su porezi na proizvodnju i uvoz, tekući porezi na dohodak i bogatstvo, kapitalni porezi te smanjenje kamatnih rashoda i povećanje ostalih prihodnih kategorija.

Ukupni prihodi države u 2017.godini su veći odnosu na rashode te je Republika Hrvatska u 2017.godini ostvarila financijski suficit od 0,8% BDP-a. Razlog ostvarenja suficita u 2017.godini su veći prihodi od poreza na potrošnju, a to su veći prihodi PDV-a, veće trošarine na naftne derivate, veće trošarine na automobile i veći transferi sekundarnih dohodaka populacije iz inozemstva.

Nastavlja se trend proračunskog suficita, te je on 2018.godine iznosio 0,2% BDP-a, a 2019. godine 0,4% BDP-a. Do suficita 2019.godine je došlo zbog boljih financijskih rezultata izvanproračunskih korisnika i javnih poduzeća te povećanja poreznih prihoda. Razlog su i prikupljeni veći porezi na proizvodnju i uvoz, i tekući porez na dohodak i bogatstvo. Veliki utjecaj na suficit imao je i suficit proračunskog salda državnog proračuna, kao i povećanje svih ostalih prihodnih kategorija uključujući primljene transfere, primljeni vlasnički dohodak te output.

Tablica 2.: Porezi na proizvodnju i uvoz u Republici Hrvatskoj

Porezi na proizvodnju i uvoz	
godine	u milijardama kuna
2014.	61,29
2015.	64,84
2016.	67,62
2017.	71,52
2018.	76,66
2019.	81,29

Izvor: izrada autora prema Hrvatska narodna banka, Tablica I2 Glavni makroagregati opće države u skupu računa ESA 2010, <https://www.hnb.hr/opca-drzava>, 20.06.2020.

Porezi na proizvodnju i uvoz obuhvaćaju sva obvezna plaćanja koja država ubire na temelju proizvodnje i uvoza robe i usluga, zapošljavanja radne snage te vlasništva nad zemljištem, objektima i drugom imovinom koja se upotrebljavaju u proizvodnji ili korištenju njima.

Porezi na proizvodnju i uvoz se ubrajaju u porezne prihode države. Iz tablice je vidljivo da porezi na proizvodnju i uvoz u Republici Hrvatskoj rastu zadnjih pet godina, što je i jedan od razloga stvaranja proračunskog suficita države od 2017. godine do danas.

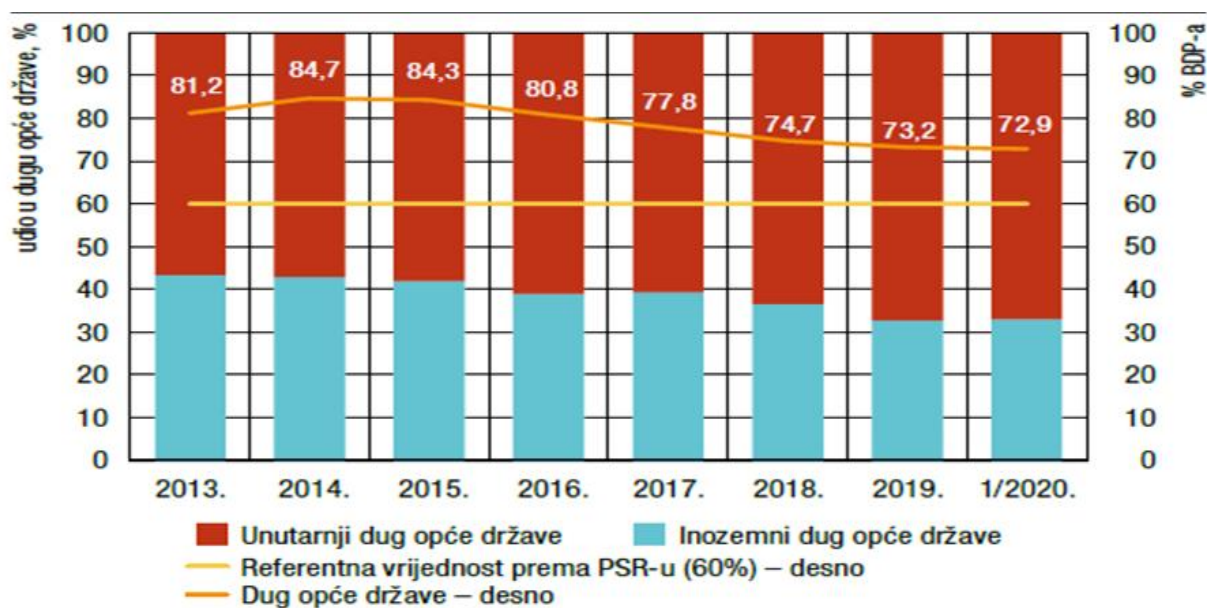
Tablica 3.: Tekući porezi na dohodak i bogatstvo u Republici Hrvatskoj

Tekući porezi na dohodak i bogatstvo	
godine	u milijardama kuna
2014.	20,84
2015.	20,82
2016.	22,88
2017.	22,99
2018.	24,78
2019.	26,66

Izvor: izrada autora prema Hrvatska narodna banka, Tablica I2 Glavni makroagregati opće države u skupu računa ESA 2010, <https://www.hnb.hr/opca-drzava>, 20.06.2020.

Porezi na dohodak i bogatstvo obuhvaćaju sva obvezna plaćanja koja država periodično ubire na prihode i bogatstvo poduzeća i kućanstava. Tekući porezi na dohodak i bogatstvo se ubrajaju u sekundarne dohotke države. Od 2016., odnosno 2017. godine imaju konstantni rast.

Graf 7.: Dug Republike Hrvatske

Napomena: Za izračun relativnog pokazatelja korišten je nominalni BDP za posljednja četiri dostupna tromjesečja.

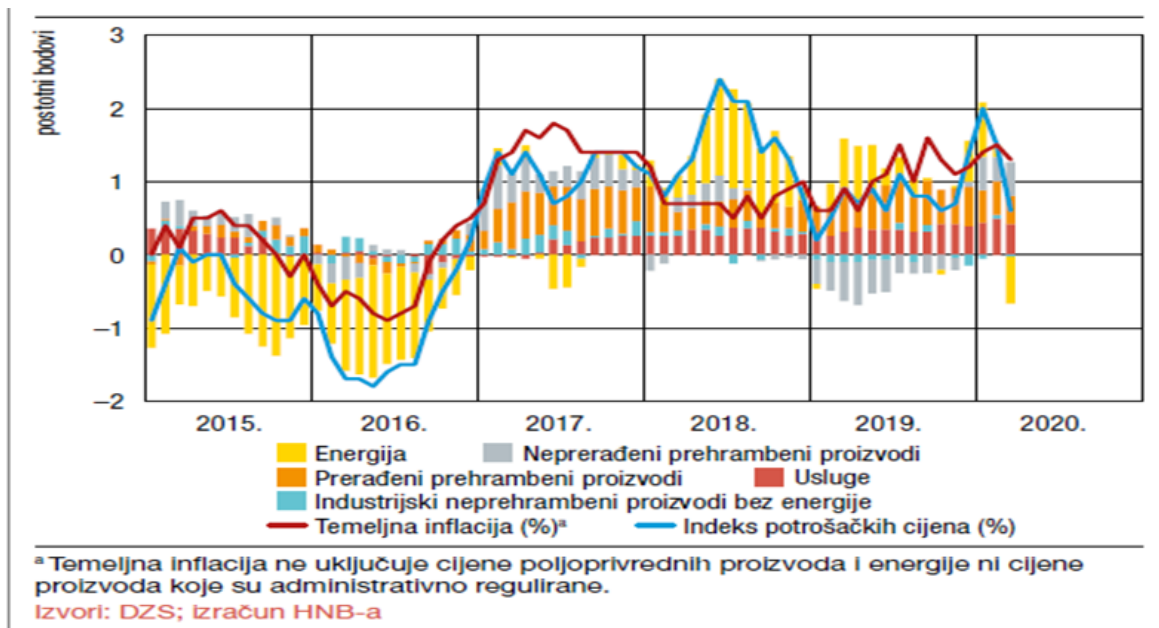
Izvor: Hrvatska narodna banka, Informacija o gospodarskim kretanjima (svibanj,2020.), Bilten 259, <https://www.hnb.hr/documents/20182/3309038/hbilt259.pdf/9adaf5ba-ae3c-9c6d-2fc5-082bc3390400>, 20.06.2020.

Graf prikazuje dug opće države, odnosno unutarnji i vanjski dug opće države. Do 2014.godine dug Hrvatske je rastao, a od tada on pada. Ustvari došlo je do pada relativnog duga, ali ne i apsolutnog jer apsolutni dug je stagnirao i dalje. Relativna zaduženost države se odnosi na iznos duga države u odnosu na njen godišnji BDP. Kada BDP raste, relativni dug opada pod uvjetom da se apsolutni dug smanjuje ili ne mijenja. Stoga država u odnosu na veličinu svog gospodarstva ima manje zaduženje, ali ne i da je apsolutno manje zadužena. Budući je dug ostao isti i gospodarstvo je raslo (mjereno BDP-om) pa je i udio javnog duga prema veličini gospodarstva manji. Unutarnji dug opće države je rastao, a inozemni dug je padao kroz prikazano razdoblje.

Ukupni hrvatski javni dug iskazan prema metodologiji ESA 2010, krajem 2019.godine iznosio je 293 milijarde kuna ili 73,2 posto BDP-a, što je 1,6 postotnih bodova manji udjel u BDP-u odnosu na kraj 2018. godine, pokazuju podaci Hrvatske narodne banke. Gledajući udjel u BDP-u, javni dug pao je petu godinu zaredom, no u apsolutnom iznosu je krajem 2019. godine bio veći za 6,9 milijardi kuna u odnosu na kraj 2018.godine.¹⁰⁴

¹⁰⁴ <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/na-kraju-2019-javni-dug-hrvatske-iznosio-je-293-milijarde-kuna-odnosno-732-posto-bdp-a/>, 20.06.2020.

Graf 8.: Godišnje stope inflacije i doprinosi komponenata inflaciji potrošačkih cijena u Republici Hrvatskoj

Izvor: Hrvatska narodna banka, Informacija o gospodarskim kretanjima (ožujak 2020), Bilten 257, <https://www.hnb.hr/documents/20182/3059595/hbilt257.pdf/64fd64aa-72cd-747a-f803-11ee5769a054?version=1.2&t=1586427952205>, 15.06.2020.

U gornjem grafikonu prati se godišnja stopa inflacije potrošačkih cijena i na početku se primjećuje tendencija pada s 2015. na 2016. godinu. Prosječna godišnja inflacija potrošačkih cijena u 2016. godini ocijenjena je na -1,2% pri čemu najveći negativan doprinos inflaciji daje energija. Zatim dolazi do povećanja cijena sirove nafte, što rezultira povećanjem ukupne inflacije u 2017. godini. U prvoj polovini 2018. godine dolazi do povećanja ukupne inflacije potrošačkih cijena i to zbog povećanja godišnje stope rasta cijena energije, a u drugoj polovini 2018. dolazi do usporavanja inflacije. Razlog toga je smanjenje godišnje stope rasta cijena energije i neprerađenih prehrambenih proizvoda. Na početku 2019. godišnja stopa inflacije potrošačkih cijena se smanjila, te da bi nakon toga porasla na 0,9%. Na kretanje inflacije potrošačkih cijena su utjecale porezne izmjene početkom 2019. godine. Temeljna se inflacija u prvom dijelu 2019. godine usporila zbog pada godišnje stope promjene cijena pojedinih prehrambenih proizvoda (posebice mesa i mlijeka), cijena obuće, odjeće te farmaceutskih proizvoda. U drugom dijelu 2019. godine godišnja stopa temeljne inflacije vratila se na razinu 1%, čemu je najviše pridonijelo povećanje godišnje stope rasta prerađenih prehrambenih proizvoda.

U 2020.godini godišnja stopa inflacije potrošačkih cijena smanjila se na 0,6% u ožujku (s 1,5% u veljači), a najveći razlog toga je pojeftinjenje naftnih derivata. Godišnja stopa temeljne inflacije usporila se s 1,5% u veljači na 1,3% u ožujku, ponajviše zbog smanjenja godišnje stope promjene cijena obuće, mlijeka, zračnog prijevoza i zdravstvenog osiguranja. S druge strane, godišnja stopa rasta proizvođačkih cijena na domaćem tržištu (bez energije) ubrzala se s 0,3% u veljači na 0,5% u ožujku, pri čemu se ističe povećanje godišnjeg rasta cijena u proizvodnji prehrambenih proizvoda.

8. ZAKLJUČAK

Svaka se suvremena država bavi analizom i funkcioniranjem fiskalne i monetarne politike, državnog proračuna i stanjem javnog duga. Svaka suvremena država raspolaže svojim proračunom unutar kojeg prati kretanje prihoda i rashoda države za određenu godinu. Dobro ekonomski uspostavljena država nastoji u tijeku neke godine uspostaviti suficitarno stanje proračuna, tj. da su prihodi veći od rashoda. Prihodi države najvećim dijelom imaju svoj izvor u sustavu oporezivanja, bilo privrede, bilo građanstva. Kompleks složenih pitanja iz domena porezne politike i politike državnih rashoda naziva se fiskalnom politikom.

Kada država pozajmljuje iznos kako bi pokrila deficit državnog proračuna, dolazi do javnog duga. On se uglavnom iskazuje vrijednosnim papirima (državnim obveznicama) koji njegovu vlasniku po dospijeću osiguravaju kamate. Utvrdimo li porast državnog zaduženja u tijeku godine, istodobno smo utvrdili i deficit državnog proračuna za isto razdoblje. Ekonomsko značenje javnog duga je vrlo bitno budući manji raspoloživi kapital unutar granica ekonomskog sustava podrazumijeva i smanjenje investiranja i proizvodnje, što dovodi do opadanja ekonomskog rasta.

Monetarna politika je dio ekonomske politike kojom središnja banka regulira ukupnu ponudu novca radi postizanja određenih ciljeva u državi (stabilnost cijena, osiguranje pune zaposlenosti i gospodarskog rasta, stabilnost deviznog tečaja). Središnja banka je najvažnija monetarna institucija i vrhovna novčana vlast države, a u Republici Hrvatskoj je to Hrvatska narodna banka. Osnovni cilj Hrvatske narodne banke je održavanje stabilnosti cijena. Država u središnjoj banci podupire nisku i stabilnu inflaciju.

Države definiraju politiku i strategiju sudjelovanja zemlje u međunarodnoj razmjeni dobara i usluga. Izvoz robe, kao i uvoz, provodi se vanjskotrgovinskom politikom preko naplate izvoza i plaćanja uvoza. Instrumenti vanjskotrgovinske politike su politika razmjene i politika deviznog tečaja i neophodne su kod proučavanja međunarodne razmjene.

Mjere državnog intervencionizma u financijama su potrebne zbog korekcije nedostataka tržišnog sustava i zbog ostvarenja postavljenih ciljeva i unapređenja razvitka ukupnog gospodarstva zemlje. Takve mjere se odnose na pomoć pri maksimiziranju društvenih proizvoda, ostvarivanju pune zaposlenosti, pravednije raspodjele dohotka, zaštite pojedinih grana i djelatnosti, stabilizacije gospodarskih tijekova i postizanje izvoza.

Država također ima poseban utjecaj u regulaciji tržišta, financijskih tijekova i u borbi protiv monopola. Intervencionizam djeluje i između zemalja različitim mjerama reguliranja robnih i

novčanih tijekova, a putem carinske i tečajne politike u stvaranju uvjeta međunarodne konkurentnosti. Država kontrolira financije u zemlji kroz određene organizacije kao što su Porezna uprava, Ured za sprečavanje pranja novca i Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga tako što uvodi carine, doprinose i određene poreze, uvodi zakone o sprečavanju pranja novca i financiranja terorizma te nadzire financijska tržišta i financijske usluge pravnih i fizičkih osoba koje pružaju usluge.

LITERATURA

KNJIGE

1. Babić, M.: Međunarodna ekonomija, IV izdanje, Mate, Zagreb, 1996.
2. Benić, Đ.: Makroekonomija, Školska knjiga, Zagreb, 2016.
3. Ivančević, T., Perc, K. : Osnove ekonomije, Visoka poslovna škola Zagreb, Zagreb, 2017.
4. Jurković, P.: Javne financije, Masmedia, Zagreb, 2002.
5. Kovačević, B.: Osnove poslovne ekonomije, Mikrorad i Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, 2001.
6. Leko, V.: Financijske institucije i tržišta, pomoćni materijal za izučavanje, Ekonomski fakultet Zagreb, 2012.
7. Leko, V.: Tehnika bankovnog poslovanja, pomoćni materijal za izučavanje, Mikrorad, Zagreb, 2004.
8. Lovrinović, I., Ivanov, M.: : Monetarna politika, RRIF plus d.o.o., Zagreb, 2009.
9. Mishkin, F.S., Eakins, S.G.: Financijska tržišta + institucije , Mate, Zagreb, 2005.
10. Nikolić, N.: Počela javnog financiranja, Ekonomski fakultet u Splitu, Sveučilište u Splitu, Split, 1999.
11. Peršin, I., Šokman, A., Lovrinović, I.: Monetarna politika, Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“, Pula, 2001.
12. Rosen, H.S.: Javne financije, Institut za javne financije, Zagreb, 1999.
13. Santini, I.: Potražna strana tržišta i odlučivanje, HIBIS d.o.o., Zagreb, 2002.
14. Schiller, B.R.: The micro economy today, McGraw-Hill/Irwin, Tenth Edition, New York, 2007.
15. Šimurina, N., et al.: Javne financije u Hrvatskoj, Ekonomski fakultet Zagreb, 2012.
16. Wasserbauer, B.: Osnove ekonomije, Veleučilište u Karlovcu, 2. dopunjeno izdanje, Karlovac, 2007.

INTERNET STRANICE

1. Hrvatska narodna banka, Republika Hrvatska – Zaključna izjava nakon posjeta Misije MMF-a Republici Hrvatskoj 2019. u vezi s člankom IV. Statuta MMF-a, https://www.hnb.hr/documents/20182/2744918/h-priopcenje_16122019.pdf/
2. Hrvatska narodna banka, Bilten 259, <https://www.hnb.hr/documents/20182/3309038/hbilt259.pdf/>
3. Hrvatska narodna banka, Bilten 257, <https://www.hnb.hr/documents/20182/3059595/hbilt257.pdf/>
4. Hrvatska narodna banka, Što radi HNB, Javnost rada, <https://www.hnb.hr/-/sto-radi-hnb>
5. Hrvatska narodna banka, Tablica I2 Glavni makroagregati opće države u skupu računa ESA 2010, <https://www.hnb.hr/opca-drzava>
6. Hrvatska narodna banka, Okvir monetarne politike, <https://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/monetarna-politika/okvir-monetarne-politike>
7. Hrvatska narodna banka, Ciljevi monetarne politike, <https://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/monetarna-politika/ciljevi>
8. Hrvatska narodna banka, Zašto je važna stabilnost cijena, <https://www.hnb.hr/-/zasto-je-vazna-stabilnost-cijena->
9. Hrvatska narodna banka, Što su devizne intervencije, <https://www.hnb.hr/-/sto-su-devizne-intervencije->
10. Hrvatska narodna banka, <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/financijski-racuni>
11. Hrvatska narodna banka, Sprečavanje pranja novca i financiranja terorizma, <https://www.hnb.hr/-/sprjecavanje-pranja-novca-i-financiranja-terorizma?>
12. Hrvatska narodna banka, Uloga HNB-a, <https://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/supervizija/sprecavanje-pranja-novca-i-financiranja-terorizma/>
13. Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=27676>
14. Proleksis enciklopedija, <https://proleksis.lzmk.hr/35074/>
15. https://hr.wikipedia.org/wiki/Plansko_gospodarstvo
16. <https://www.moj-bankar.hr/Kazalo/D/Devizna-kontrola>
17. Hanfa, https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatska_agencija_za_nadzor_financijskih_usluga

18. Vinković Kravaica, A.: Upravljanje financijama,
https://www.veleri.hr/files/datotekep/nastavni_materijali/k_poduzetnistvo_s1/1%20-%20POJAM%20UPRAVLJANJA.....pdf
19. Wikipedija, https://bs.wikipedia.org/wiki/Fiskalna_politika
20. Uvod o porezima, http://www.ijf.hr/porezni_vodic/1-07/1.pdf
21. <http://www.h3s.org/pocela/grafovi/>
22. <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/na-kraju-2019-javni-dug-hrvatske-iznosio-je-293-milijarde-kuna-odnosno-732-posto-bdp-a/>
23. Proračunski vodič za građane, <http://www.ijf.hr/proracunski/I-proracun.pdf>
24. Institut za javne financije, http://www.ijf.hr/pojmovnik/lafferova_krivulja.htm
25. Institut za javne financije, <https://www.ijf.hr/hr/korisne-informacije/pojmovnik-javnih-financija/15/porezi/279/>
26. Institut za javne financije, <https://www.ijf.hr/hr/korisne-informacije/pojmovnik-javnih-financija/15/porezi/279/porez-na-imovinu/286/>
27. Institut za javne financije, <https://www.ijf.hr/hr/korisne-informacije/pojmovnik-javnih-financija/15/porezi/279/proporcionalni-porez/288/>
28. Institut za javne financije, http://www.ijf.hr/pojmovnik/javni_dug.htm
29. Ministarstvo financija, <https://mfin.gov.hr/istaknute-teme/ured-za-sprjecavanje-pranja-novca/143>

POPIS TABLICA:

- Tablica 1. : Ukupna financijska imovina Republike Hrvatske	16
- Tablica 2. : Porezi na proizvodnju i uvoz u Republici Hrvatskoj.....	52
- Tablica 3.: Tekući porezi na dohodak i bogatstvo u Republici Hrvatskoj.....	53

POPIS GRAFOVA:

- Graf 1.: Lorenzova krivulja.....	6
- Graf 2.: Makroekonomska ravnoteža.....	9
- Graf 3.: Utjecaj transfera u naturi i transfera u gotovini.....	24
- Graf 4.: Phillipsova krivulja.....	38
- Graf 5.: Lafferova krivulja.....	42
- Graf 6: Proračunski deficit i suficit Republike Hrvatske.....	51
- Graf 7.: Dug Republike Hrvatske.....	54
- Graf 8.: Godišnje stope inflacije i doprinosi komponenata inflaciji potrošačkih cijena u Republici Hrvatskoj.....	55